

Gémes István

ÚJSZÖVETSÉGI VELEMJÁRÓ

Gémes István

ÚJSZÖVETSÉGI VELEMJÁRÓ

Budapest
2010

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
a kiadó előzetes írásbeli engedélyéhez van kötve.

© Gémes István, 2010

© A Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója, 2010

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója,
Budapest, 2010

Felelős kiadó: Kendeh-Kirchknopf Péter

A borító Vita Norbert grafikájának felhasználásával készült.

Nyomta és kötötte az ETO-Print Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Magyar Árpádné

ISBN 978-963-9979-21-5

Vademecum – jöjj velem!

Amikor az európai népek – köztük a magyarság is – latin nyelven írták kultúrájuk alapvetően fontos iratait, sok közhasználatban forgó kifejezést őriztek meg ebből később is. Sőt, ezeket gyakran nemzeti nyelveikbe is átvették, anélkül, hogy azokat lefordították volna. Ezek egyik leghíresebbje a vademecum.

A latin kifejezés két szó összetételéből származik, és a jelentése: jöjj velem! Felszólítás vagy inkább szívélyes meghívás ez. Meghívja a nézőt, hallgatót, olvasót, és el akar segíteni annak jobb megismeréséhez, sőt megértéséhez, amit lát, hall vagy olvasni készül. Lehet olyan vademecum, amely turistáknak ad útikalauzt a kezébe. Másik a zene birodalmában akar tájékoztatni. Ismét más a tudományok, művészetek, gazdasági vagy politikai világ útvesztőiben való eligazodást ígéri. Szellemes magyar fordítása lehet a „kisokos” vagy „velemjáró”. Csak előveszem, fellapozom, és olyan „kisokos”, hogy azonnal segít a tudásom vagy tájékozódásom hiányosságainak a leküzdésében. Ilyen „kisokos” ajánlatként tesszük le az olvasó kezébe jelen könyvünket. „Kisokos” a nem is olyan egysíkú és nem is olyan könnyen érthető újtestamentumi iratok (ezért sokszor a félreértés és félremagyarázás is!) olvasásához.

Könyvünk nem ad közvetlen választ a kérdésre: „Érted-is, amit olvasol?” (ApCsel 8,26–40). Ellenben támpontokat kíván adni a 27 újtestamentumi könyv, irat – evangéliumok, leve-

lek, történetírás, látomások leírása – megértéséhez: szól keletkezésük koráról, szellemi háttéréről, szerzőik kilétéről, megírásuk helyéről és idejéről, megőrzésük és hagyományozásuk történetéről.

A Szentírás, így az Újtestamentum könyvei sem nyílnak meg előttünk első olvasásra. De bevezetéseink segíteni akarnak a felmerülő nehézségek feldolgozásában. Magyarul: szeretnénk megkönnyíteni, sőt élményszerűbbé tenni az Újtestamentum olvasását.

Mindez persze merő erőlködés lenne, ha nem számíthatnánk a „minden igazság megjelenítésére” tanító Szentlélek megvilágosító munkájával. Könyvünk használatához is az ő kegyelmes segítségét kérjük!

*Stuttgart, 2010. június 25.,
az Ágostai hitvallás 480. évfordulójára.*

Gémes István

Velünk az Isten!

Jobb bejelentéssel nem is kezdhethénk az Újtestamentum (ÚT) iratait bemutató könyvünket. S ezt Máté evangélistánál olvashatjuk, akinek evangéliuma igen előnyös elbánásban részesült az egyház története folyamán: az egyház számára ugyanis az *ő írása volt az evangélium*. Valószínűleg azért, mert ő igyekszik legrészletesebben ismertetni annak a Jézusnak az életét, aki az Ótestamentumban meghirdetett Messiás. De ezen túl, nyilván nagy benyomást tett a korai századokra, hogy ezt az evangéliumot tették az Újtestamentum elejére, úgy is, mint a leghosszabb iratot: 28 fejezete van.

Mit is köszönhetünk Máté evangéliumának és szerzőjének?

*

Máté hidat vert az Ótestamentum és a Jézussal beköszöntött új kor között. Ezt úgy érte el, hogy ő idézi legtöbbször az Ótestamentumot. Ő maga zsidó volt, és a hagyomány szerint azonos azzal a várossal, akinek az elhívását 9,9–13-ban mondja el. Idézeteivel is azt a benyomást kelti, hogy a minden olvasója által ismert bibliai világot hozza közel hozzájuk. Ha Jézus a „mennyeek országáról” beszélt, akkor ez kortársai fülében is ismerősen hangzott. Ha a törvények betartását követezte, akkor a minden zsidóra kötelező törvénytiszteletet éb-

resztgette bennük. Ha a tanítványok kiküldetését mondta el, akkor megnyugodtak, hogy „csak Izráel házára” szólt a megbízatás.

Máté azonban nem csupán idézi az Ótestamentumot. Híres a gyakran használt bevezető formulája: „...*ez pedig azért történt (ti. Jézussal), hogy beteljesedjék, amit...*” (1,22; 21,4; 26,54; 27,9.35) Az Ótestamentumot azért kell hát idézni, hogy tetten érjük az ígéretek tevő Istent! Ő nem csupán ígért, de gondoskodott annak beteljesedéséről, megvalósulásáról is. Ennek legfontosabb letéteményese a Názáreti Jézus, akiben s aki által teljesedtek be igazán Isten ígéretei: az Ótestamentumban megígért Messiás ő, akinek személyében *velünk az Isten*, héberül: Immánuel (1,23).

Nem vak azonban Máté, hogy ne látná honfitársai nagy többségének elzárkózását a jézusi evangélium elől. Akiknek ő tulajdonképpen ír, azokat már kizárták a zsinagógából, és megtagadták velük a további közösséget. Ezért vigyáz Máté arra, hogy a „beteljesedést” komolyan vegye, de a törvényhűséggel együtt. Ugyanakkor nem enged egy jottányit sem abból a meggyőződéséből, hogy a megígért Messiásra már nem *várni*, hanem őt *befogadni* kell. Ennek a Messiásnak most már a zsidó faji, népi korlátok nem szabhatnak határt. A sziroföníciai asszony rádöbbeneti Jézust, hogy a zsidó népen túl, *másoknak* is szüksége van a megváltásra (15,21–28). Amikor pedig tanítványait kiküldi (28,16–20), akkor már *az egész világ* misszionálásával bízza meg őket.

*

Máté Jézus útját kívánja bemutatni születésétől a mennybe-
menetelig, illetve azt, hogy ez a Jézus szinte állandóan „úton”
van: útközben születik, korán útra kell keljenek vele a szülei,
hogy Heródes elől menekítsék, úton van Galileában és a Jor-
dánon túl, s egész életén át „útban van Jeruzsálem felé”, ahogy
ezt az útját Keresztelő is előkészítette. De igehirdetéseiben is
két út elé állítja hallgatóit: van a keskeny meg a széles út, mint
ahogy szűk és tágas kapu is van (7,13–14).

Ezen az úton kiemelkedő csúcsai vannak Jézus életének, s
ezek köré csoportosul egész munkája. Ilyenek a születése, a
megkeresztelkedése, a megdicsőülése, jeruzsálemi bevonulá-
sa, keresztre feszítése és feltámadása. Mindegyiken egyforma
hangsúly van, ezekre irányul minden, s életének ezektől a csú-
csaitól nyeri el értelmét mindaz, amit Máté közölni kíván.
Ugyanakkor azt is olvasói szívébe akarja vésni, hogy ezek a
nagyon fontos csúcsok a Krisztus követésében az ő életükben
is újra meg újra megvalósulhatnak.

*

Máté szigorú terv szerint állította össze evangéliumát. Hat
nagy beszédcsoport köré épül fel az egész. Ezek a hegyi be-
széd (5–7. fejj.), a tanítványokat kiküldő beszéd (10. fejj.), a pél-
dázatok (13. fejj.), a tanítványok oktatása (18. fejj.), beszéd a
farizeusok ellen (23. fejj.) és a végső dolgokról szóló (24–25.
fejj.). Közöttük foglalnak helyet a csodák és gyógyítások, szép
rendben összefoglalva a 8. és 9. fejezetekben. – Azt is megfi-
gyelhetjük, hogy evangéliuma anyagát három forrásból me-
riti: egyrészt csaknem az egész Márk evangéliumát beépítette,

hozzávette Lukács evangéliuma egy-egy részét is, majd olyan saját anyagot használt fel, amelyet sem Márk, sem Lukács evangéliumában nem találunk.

Az Isten, illetve a mennyek országáról úgy beszél, hogy ki nem fogy a színes képekből. Ennek ékes példái Jézus csodálatos példázatai. S valószínű, hogy úgy kell szavait értenünk, hogy ha Jézus itt van köztünk, akkor már érkezett hozzánk is ez az ország. Ám a végső kiteljesedése még hátra van. Úgy is mondhatnánk, hogy Jézus eljövetelel már megtörtént a vetés, de az aratásra még bizony várunk kell.

Ám mindenképpen velünk az Isten, a várakozás idején is. Ezt kötelességünk szívébe véteni ennek a széles világnak, amely olyan gazdátlanra, magára hagyatottá kezd válni. Már csak ezért is meg kell szívlelnünk ennek a tág ölelésű evangéliumnak az üzenetét.

*„Jöjjetek énhozzám mindnyájan,
akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve,
és én megnyugvást adok nektek.”*

(11,28)

Az Isten Fia – ember fia

A legrövidebb evangéliumot Márknak köszönhetjük. Tömören, néha elnagyoltan, majd titokzatos szavakba foglaltan mondja el azt, amire vállalkozott: azt, hogy Isten milyen céltudatosan dolgozik megmentésünkön Jézus Krisztus életén, igehirdetésén, csodatételein, de főleg a halálán keresztül. Ezért nem lehet csodálkozni azon az összeszedettségen sem, ahogy igyekszik Jézus minden csodatettéről és tanításáról tudósítani, de mindemögött ott magaslik a kereszt, amely felé Jézus egész élete, munkája szakadatlanul halad. Fején találta azért a szöveget valaki, aki Márk evangéliumát így jellemezte: „Jézus szenvedéstörténete bő bevezetéssel.” Igen, már az evangélium első mondata elmondja a „kezdetet”: ahogy a próféta megjövendölte, ezzel a Jézussal veszi kezdetét Isten végső terve (1,1). Róla tesz vallást a mennyei hang: *„Ez az én szeretett Fiam, reá hallgassatok!”* (9,7) S amikor a keresztfán kileheli a lelkét, az őrzésével megbízott pogány római katona ezt csak megerősíti: *„Bizony, ez az ember Isten Fia volt!”* (15,39)

Márkot elámítja Istennek ez a terve, s ezt a legkülönbözőbb nevekkel igyekszik kifejezésre juttatni. Nála Jézus Isten Szentje, az ács fia, Mária fia, rabbi, nagy tanító, Isten Fia, a jelenlegi, a jövődő, a szenvedő emberfia, Isten szenvedő szolgálója, akivel szimpatizálnak, akire haragszanak, akit megcsodálnak, akitől félnek, s akit kezdettől fogva el akarnak tenni

láb alól. Hogy is lehetne azt szavakkal kifejezni, hogy benne nem más, mint Isten maga küzd a gonosz erői ellen?

Három részlet ragadja meg mégis legjobban a figyelmemet ebből a tömör evangéliumból. Talán azért is, mert Jézust a maga emberi mivoltában, minden szépítés nélkül mutatja be.

*

Prédikálva, csodákat téve tért vissza Jézus Názáretbe, ahol gyermekkorát töltötte. Elképzelhető, hogy nem az egész város örült ennek a viszontlátásnak. A zsinagógában nyilván ott vannak egykori játszótársai, akiknek nem megy a fejébe, hogy milyen jogon tért vissza ez az elvándorolt azzal az igénnyel, hogy tanítsa őket? Márk nem szépíti a tudósítást. Először is nem hallgatja el, hogy a falubeliek megbotránkoznak Jézus fellépésén. (Hát nem ő maga mondta egyszer, hogy az a boldog, aki nem botránkozik meg rajta? – Mt 11,6) Ugyancsak nyíltan elmondja – csak Márk! – hogy ebben az ellenséges hangulatban Jézus *nem tudott* semmi csodát tenni, és hogy őszintén *csodálkozott* falubelije hitetlenségén (6,1–6).

Nem kevésbé őszintén tudósít Márk Jézusnak családjához való viszonyáról sem. Az őt meglátogatni akaró anyjának és testvéreinek Jézus nyíltan elmondja, hogy nála más rokoni kapcsolatok érvényesek: „*Aki az Isten akaratát cselekszi, az az én fivérem, nővérem és az anyám.*” (3,35) És Márk azt sem hallgatja el, hogy a család jövetelének oka nem volt más, mint hogy a – nyilván sok zavart okozó – fiút kivonják a forgalomból. Szándékuk megokolása pedig minden kertelés nélkül ez: „*magán kívül van*” (3,21).

Egyik evangélista sem mondja el annyiszor, hogy Jézust a tanítványai mennyire nem értették meg, mint éppen Márk. Nem értik a példázatait (4,13), a tanításait (7,18), kétségbeesnek, bár Mesterük köztük van (4,38), vagy amikor a tengeren közeledik hozzájuk (6,49). Főleg szenvedése bejelentése izgatja fel őket, bár nem értik ezt sem (9,32). Elannyira, hogy egyszer – nagyon emberi módon – Jézus ki is fakad: „*Meddig szenvedlek még titeket?*” (9,19) Mindez azonban távolról sem tartja vissza őt attól, hogy pontosan ezeket az értetleneket küldje ki evangéliuma hirdetésére. Számunkra talán ez az egyik legfontosabb üzenete Márknak: az evangélium ügye nem személyi minőségünktől függ. Isten az alkalmatlant is szolgálatába veheti (16,15), akár az őt háromszor megtagadó Pétert (8,33, vedd hozzá a 34. és következő verseket is). Ez is Isten nagy csodája.

*

Márk üzenete szíveközepének azonban én mégis egy másik mondatot tartok. A galileai parton járva egy süketnémát gyógyított meg Jézus (7,31–37). Az eredeti szöveget hüen kell lefordítanunk, hogy ennek a jelenetnek és a benne foglalt kijelentésnek a jelentőségét kellőképpen érzékeljük. A gyógyítás tanúi ugyanis nem „álméltoktak”, hanem nagyon megdöbbenek, sőt magukon kívül voltak! S ebben a teljesen feszült állapotban szólalt meg valaki: Minden, amit tett, az jó!

Nekem itt rögtön arra kell gondolnom, amit a világ teremtésénél olvasunk minden teremtési „nap” után: „*és látta Isten, hogy ez jó*” – ti. az, amit aznap tett. Így emlékeztet Márk arra, hogy Jézus a jó, megfelelő, célszerű új világ megteremtésén

dogozott, amikor az Isten országát, ezt a nagy titkot szavával és tetteivel hozta közénk. Őt, a mindent jól tevőt hirdeti nekünk Márk evangélista félreérthetetlen nyíltsággal.

S azt reméli, hogy olvasói, mi, mai keresztények is, mielőbb magunkon is megtapasztalhatjuk ennek a „mindent jól tevőnek” az erejét!

„Bizony, ez az ember Isten Fia volt!”

(15,39)

Jézus mindenkié!

Ötszörösen tudnám megindokolni, hogy miért szeretem és értékelem nagyra Lukács evangéliumát.

Az akkurátusságáért

Szinte elképesztő, ahogy az ókor nehézségei közepette ez az evangélista „akribiával”, tehát csaknem páratlan precizitással gyűjtött, osztályozott és szerkesztett először egy olyan evangéliumot, amely mai értelemben is irodalomnak nevezhető. Felhasználta és stilizálta Márk evangéliumát, kihagyta Máté inkább csak zsidók számára érthető szakaszait, egy további más forrásiratból is idézi Jézus mondásait, s gondoskodik arról, hogy az evangélisták munkájának legyen méltó – és valószínűleg az akkori művelt görög-latin világ gondolkodó emberei számára írt – műves folytatása. Megbízója-megrendelője (?), az a bizonyos Teofilosz (1,3) igazán meg lehetett elégedve Lukács nagyszerű művével.

Ahogy Jézus feladatát látja

Egyedül ő az, aki már a Jézus születését megelőző gyökerekhez is visszanyúl. Így értesülünk rokoni kapcsolatairól, s megtudjuk, hogy a torzonborz pusztai Keresztelő János sem volt

csupán útkészítője, hanem rokona is az Úrnak. Közli Jézus családfáját, amelyben nem csak Ábrahámig vezet vissza a származását (ahogy azt Máté teszi), hanem egészen Ádámig, azaz a teremtésig (3,23–38). Egy evangéliumban sem jár-keel annyit Jézus, mint az övében. Méghozzá fáradhatatlanul! Nem csoda, hiszen azt az Istent akarja bemutatni – elméletben, de a gyakorlatban is – aki időt, erőt, fáradságot nem kímélve jár az elveszettek nyomában. A bűnös asszony, a juh, a drahma, a farizeus és a vámos, a tékozló fiú, Zákheus, a római százados a kereszt tövében, Péter mind-mind elveszettek, mert így vagy úgy elcsámborogtak az Istentől. Jézus nem csak életében jár-keel, de még a feltámadása után is csatlakozik az Emmausba menő kétségbeesettekhez, hogy legalább eligazítsa őket. „...mindenki vétkezett, és hijával van az Isten dicsőségének.” – talán ez a páli mondat alapozza meg legjobban Jézus fáradhatatlan jövés-menését (Róm 3,23).

Ahogy Jézust értékeli

Feltűnik, hogy Lukács az egyetlen, aki Jézust *megmentőnek* (2,11) és munkáját *mentésnek* (1,69.71.77;19a) nevezi. „*Üdvözítő született ma nektek...*” – ezzel a földet-eget megmozgató örömhírral lepi meg a hírnök angyal a betlehemi pásztorokat. S ez elég ok már arra, hogy ennek a Megmentőnek a működési területe ne korlátozódjék egy népre, egy fajra, egy országra. *Jézus az egész világ Megmentője* – ez Lukács evangéliumának vezérszólama, s efelől akarja meggyőzni Teofiloszt. Sőt ezt szinte hitvallássá alakítja azzal, hogy „Jézus az Úr!” (24,34). S ezt még azzal is nyomatékosítja, hogy kedvenc szava lesz a

minden, mindenütt, mindenki, mindenhol. Az egész univerzumnak szól ez a jó hír. Ne akarjunk ebből az isteni igényből ma se lefaragni, és azt kegyes körökbe zárni, vagy elsekélyesíteni! Vétünk vele Lukács szándéka és az Isten terve ellen.

A figyelmességéért

Valószínűleg Lukács szorgos utánajárásának köszönhetjük, hogy olyan eseményeket, példázatokat közöl, amelyeket a többi evangéliumban hiába keresünk. Mi lenne az Újtestamentumunk a tékozló fiú, az irgalmas samáriai vagy a farizeus és a vámszedő példázata nélkül? Honnan tudnánk, hogy Jézus követői közé asszonyok is tartoztak (8,1–3), s hogy olyan kitartóan kell imádkoznunk, ahogy azt az özvegyasszony tette (18,1–8)? Hogy Isten nem csak minden jóval ajándékoz meg bennünket, de kérhetünk tőle Szentlelket is (11,13)? S ki figyelmeztetne minket, hogy nem a túlvilágra kacsingatva kell valami megfizetésre várni, hanem itt kell figyelni az Isten szavára (16,19–31)? Ezen dől el örök sorsunk.

Arról nem is szólva, hogy Lukács éppen ennek reménységében óv a gazdagság veszélyeitől is: a vagyon is az Isten ügyét szolgálhatja (8,3–23.50–51), de nem feltétlenül az élet biztosítója (12,16–21). Lehetséges, hogy az ő tudósítása nyomán nevezte az apostoli kereszténység a kapzsiságot bálványimádásnak (Kol 3,5) és a pénz szerelmét pedig „minden rossz gyökerének” (1Tim 6,10)?

Az örömhírért

Lukács evangéliumát eleitől végig valósággal bearanyozza az *örömhír*. Egyik evangélista sem használja olyan gyakran az *öröm* és az *örülni* szavakat, mint Lukács. Az angyalok meghirdetik (2,10), a kiküldött tanítványok vele térnek haza (10,17), a háziasszony örül megtalált pénzének (15,5), a pásztor elködorgott juhának (15,10). Zákeus örömmel fogadta be házába Jézust (19, 6), az emmausiak nem tudtak magukhoz térni az örömtől, amikor ráismertek a Feltámadottra. S ugyanez az öröm hajtotta őket vissza Jeruzsálembe is, hogy innen induljanak el a világ meghódítására (24,52). – De talán a legfontosabb, hogy *„így fognak örülni az Isten angyalai egyetlen megtérő bűnösnek.”* (15,10)

Lukács szerint – s ez intés, de ajánlat is – nem krisztuskövetés az, amely örömtelen!

„Az Isten országa nem úgy jön el, hogy az ember jelekből következtethetne rá. Azt sem mondhatják: Íme, itt, vagy íme, ott van! – Mert az Isten országa közöttetek van.”

(17,20–21)

Program egy egész életre

Csak pártosan és elfogódottan tudok *János evangéliumáról*, második legkedvesebb bibliai könyvemről vallani. De erről nem is lehet másképpen. Nincs még olyan bibliai könyv, amelynek annyi barátja és ugyanannyi ellensége lenne, mint éppen ennek a – Luther szerint – „páratlan szépségű fő-fő evangéliumnak”. Amikor huszonegy évesen először elolvastam, már akkor úgy éreztem, mint amikor az ember egy megéjtően szép kép, szobor, lenyűgöző természeti táj előtt egyszerűen elnémul, majd felkiált: soha szebbet nem láttam!

Mégse szeretnék csupán ennél a „szerelmi vallomásnál” maradni. S hogy el ne vesszem a részletekben, az evangélium öt jelenetét, illetve részét fogom az itt következőkben kiemelni. Hátha a felfedezés örömevel ajándékozhatom meg az olvasókat is. A magam részéről ebbe az öt képbe sűríttem össze örömömet, de a hálámat is ezért a csodás könyvért.

1. kép: A 38 éve beteg meggyógyítása (Jn 5)

Festő barátaimat évtizedek óta kérem ennek a történetnek a megfestésére – eredménytelenül. Egyik könyvemben megpróbáltam elvontan, színek segítségével megragadni és felfedezni a titkát. Az evangélium legtitokzatosabb, legellentmondásosabb elbeszélése ez. Úgy gondolom, hogy nem az a

legfontosabb kulcsa, amikor a beteg panaszkodik, hogy „*nincs emberem*” (7. v.). Mert ez kitérő, üres válasz Jézusnak arra a kérdésére, hogy „*akarsz-e meggyógyulni?*” (6. v.) A kérdés elhangzik, de válasz nem jön rá. Sőt, egy szót se hallunk arról, hogy a meggyógyított akár csak egy szóval is köszönetet mondana gyógyítójának. Ellenkezőleg: később még be is árulja őt (15. v.).

Jézus „kooperálásra”, együttműködésre hívta meg a beteget. Igazi gyógyulás senki kifejezett akarata ellen nem lehetséges. Ezt tudja Jézus, de a kegyelme nem az, hogy hagyom, hogy ő dolgozzék egyedül rajtam. Azt kívánja tőlem, hogy belsőleg igeneljem a tettét, amellyel nekem segíteni akar. Hogy igazán meggyógyuljak!

2. kép: Jézus az ünnepen (7,37–43)

Titokzatos az egész hetedik fejezet. Jézust működése delelőjén mutatja be: szavaival, tetteivel olyan nagy érzelmi ellentétet váltott ki, hogy barátai és ellenfelei egyformán zavarban voltak. Az első reménykedő bizalommal állították, hogy ő a megígért Messiás, mások pedig már a megölése felől tanácskoztak. Jézus maga sem volt egészen biztos, hogy az ünnepen kínálkozó nagy alkalmat megragadja-e, hogy a nagy nyilvánosság elé lépjen. Amikor pedig felállt, szinte belekiáltotta (37. v.) nagy ajánlatát a fülekbe és szívekbe: „*Ha valaki szomjazik, jöjjön hozzám, és igyék!*” Az evangélista magyarázatul hozzátette, hogy ezt a Lelkéről mondta Jézus, akit már megígért.

Két vonás ragad meg ezen a képen: itt valaki úgy tárulko-

zik ki, hogy a legeslegbelsejét, a Lelkét kínálja fel – bárkinek. Ebből részesedni, ebbe belemerülni, ennek rabságába esni, ennek elfogadását kívánni – ez a mindenkori Krisztus-követőnek tett ajánlat. Boldog vagyok, hogy ebben én is részesültem. – A másik: az így kitárulkozó Jézus azonnal megosztja az ajánlatát hallókat. Nem csak a vélemények oszlanak meg róla. De egy evangélista sem tud olyan egymással kibékíthetetlen ellentétéről szólni, mint János: sötétség-világosság, élet-halál, fekete-fehér. És soha nem szürkesség, fakó színkeverés. Vagy mellette, vagy ellene. Vagy élet, vagy halál – erről van szó az ő evangéliumában.

3. kép: A lábmosás (Jn 13)

Nem az foglalkoztat itt engem elsősorban, hogy Jézus a példája követésére bíztat (15. v.), inkább a feledhetetlen kép nyűgöz le: egy más világ közénk jött küldöttje nem áttal teljesen beleköltözni a mi lábmosós-törülközős világunkba! Tényleg „*közöttünk lakott*” (1,14), szomszédunk, barátunk, sőt testvérünk lett! S ezentúl minden, a legkisebbnek tett szolgálatot is neki magának tesszük (10,42). A szolgálat, a diakónia nem rajongók időtöltése, hanem elszakíthatatlanul hozzátartozik a tanítványság lényegéhez.

4. kép: Imádkozik értünk (Jn 17)

Jézus nem ködösített, nem szépített, nem kendőzött el soha semmit. Azt sem titkolta el tanítványai előtt, hogy „*a világon nyomorúságotok van*” (16,33). Reálisan nézte a világot és az ő

követői helyzetét is. Pesszimizmusra lehetett volna éppen elég oka. Ő azonban inkább Atyjához fordult – nagyon is reális kéressel: „*Nem azt kérem, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy őrizd meg őket a gonosztól.*” (17,15). Mert a világ gonosz, és az is marad, a tanítványok viszont védtelenek benne. Ezért azt is kérhette volna, hogy Isten menekítse el őket valami módon egy jobb világba. De ez fantáziálás lenne, méltatlan Istenhez. Inkább könyörgött oltalomért, védelemért, hiszen eddig ő vigyázott rájuk (17,12): őrizd meg őket minden gonosz közepette. „*Békesség néktek!*” (20,21)

5. kép: Elvégeztetett! (Jn 19)

Már gyerekkoromban megkönnyeztem Jézus szenvedése történetét. Lelkészünk mindig is szerette vele kapcsolatban könnyekre fakasztani gyülekezetét. János tudósítása nem kíván könnyeket kicsalni a szemünkből. Nála a töviskoronás – király; a vádlott – visszakérdez; a megfeszített – intézkedik; a segítségre szoruló – másokról gondoskodik; az élete végét várják – ő pedig kijelenti, hogy amit rábízott az Atya, az mind elérte célját, azt ő elvégezte, befejezte.

Nem szájalomra méltó, halott Urat kell szolgálnom. Nem csupán az emlékéből kell élnem! Leborulhatok Tamás módján ma is előtte: „*Én Uram, és én Istenem!*” (20,28). S ezzel hazakerkeztem az Atyához (14,6).

*

Mi más lenne ez, mint egy egész életre szóló program? A kitárulkozó Jézus ajánlatát elfogadom; a „kooperálásra” kész vagyok; a diakónia életelememmé válik; az út szabad az Istenhez; és biztosra mehetek, mert Valaki véd, óv, őriz.

Nem csodálatos ez a fő-fő evangélium?

*„Én vagyok a feltámadás és az élet,
aki hisz énbennem, ha meghal is, él;
és aki él, és hisz énbennem, az nem hal meg.”*

(11,25–26)

A Lélek sodrásában

Az apostolok cselekedetei az Újtestamentum második leghosszabb könyve. Az evangéliumok után következnek, mintegy folytatva és befejezve azok tudósítását és üzenetét. A hagyomány szerint bizonyos folytatása Lukács evangéliumának, ami már abból is kiderül, hogy az evangélium Jézus mennybemenetelével végződik, Az apostolok cselekedetei pedig azzal kezdődik, hogy ugyanezt a mennybemenetelt mondja el, de közvetlen előzményeit és következményeit is bemutatva.

*

Lenyűgöznek a *távlatai*. Jeruzsálemtől Illíriáig, Cezáreától Rómáig óriási földrajzi távolságokról beszél ez a könyv. Helységek százainak nevével csakúgy megismerkedünk benne, mint a könyvben szereplő legalább nyolcvan ember személyével. A császártól a kapuálló kis szolgálóig hihetetlen karaktertulajdonságokkal találkozunk. Az előkerülő esetek, helyzetek tára is kimeríthetetlen: szó van bíróságról és varázslókról, népgyűlésről és magányos töprengésről, szerepelnek templomi szolgák és filozófiai iskolák csakúgy, mint kézművesek és összeesküvők, feldühödött zsidókat ismerünk meg, akárcsak tanácstalan hajótörötteket, megkeresztelkedő pogányokról és megszállott ördögűzőkről beszél Lukács.

A Római Birodalom fővárosa nem maradhat ki, s az a bizonyos Pál apostol annak tartományi fővárosaiban érzi magát a legjobban. Az eredetileg Ázsiából származó Krisztus-hit átér Európába is. Végső következtetés szerint ennek köszönhetjük, hogy a sor végén valahol mi is Krisztus követői lettünk, az én őseim, az én gyülekezetem, az én egyházam. S ha elgondoljuk, hogy milyen félelemben és megvert csapatként zárkóztak el a tanítványok Uruk megfeszítése után, akkor csak ámulva kérdezzük: honnan ez a világméretű pálfordulás?

*

Nem lehet eléggé nagyra becsülni Lukács fáradozását, amelylyel igyekszik *történetileg* is rögzíteni, hogy mi történt Jézus Krisztus követőivel közvetlenül azután, hogy elhagyta őket. Hihetetlenül izgalmas kérdés ez, hiszen „pásztor nélküli juhokká” váltak. Gondoljuk el: az evangélisták Jézus működésének egy, legfeljebb három évét mondták el, Az apostolok cselekedetei pedig már legalább harminc év egyháztörténetét próbálta összesűríteni. Ne zavarjanak modern gatlásaink: a vége felé járó, Krisztus születése utáni első században tökéletesen mások voltak a történetírás célkitűzései, normái és feladatai, mint ma. Egyetérttek azzal a kutatóval, aki szerint a művelt Lukács egészen bizonyosan nem azzal tüntette ki magát, hogy kitalált, vagy hamisított, hanem azzal, hogy a valószínűleg nagy tömegű információból kiváló történeti és főleg teológiai érzékkel a legfontosabb anyagot válogatta össze. Lukács nem riporter volt, gyorsíró ceruzával vagy magnetofonnal felszerelve. Viszont komolyan hívő követője volt Jézusnak, s

egyetlen szempontja az volt, hogy Ura ügyét kövesse nyomon, annak mennybemenetele után.

Ha ő nem kutat, mit sem tudnánk Saul Damaszkusz előtti megtéréséről, Fülöp samáriai misszionálásáról, Pál athéni beszédéről és fontos segítőről, Akviláról és Priscilláról, István vértanúságáról, a római hatósági személyek viszonyáról a Krisztus evangéliumához.

*

Bizonyosan feltűnt már a bibliaolvasóknak a Cselekedetek könyvében található sok-sok *beszéd és prédikáció*. Szám szerint huszonnégy ilyen van benne, amelyek az egész könyv egyharmadát teszik ki. Máig sem nélkülözheti ezek komoly tanulmányozását az, aki az Isten igéje hirdetésére vállalkozik, vagy ilyen megbízást kap. Szinte lélegzetelállító az a közvetlenség, ahogy ezek a prédikációk Jézusról, mint az Isten Fiáról, az Írások által meghirdetett Megváltóról, az új szövetség garanciájáról beszélnek. Nincs ott helye mellébeszélésnek, általános vallásoskodásnak vagy egyéni vélemény kialakításának. Isten nem erre küldte el őket, hanem az élő Isten Fia hirdetésére. „... *nem tehetjük, hogy nem mondjuk el azt, amit láttunk és hallottunk*” (4,20), – ez volt a hivatásbeli hitvallásuk.

*

De még csak nem is ez a Cselekedetek könyvének a csúcsa! Hanem az, ahogy Isten nyúlt bele a Krisztus ügye történetébe: amit Jézus annyiszor megígért a tanítványainak, az valóság lett: Isten kitöltötte a félnk, gyáva, döntésképtelen, ingadozó

tanítványokra az ő *Szentlelkét*. Az erőt, a tetre és hitvallásra késztető energiát, a szólásra késztető Urat, a még a haldoklót is megeleveníteni tudó isteni sugallatot. A Szentléleknek nem csak csodás kitöltetéséről olvasunk (2. fej.), de ott van minden beszédben (2,38), Saul szeme megnyitásában (9,17), a prédikációk megbizonyítójaként (10,44), a megtértek megkeresztelésében (19,6).

Mert a Krisztus egyházában semmi jó nem történhet a Szentlélek nélkül. S az egyházban csak annak szabad történnie, amit a Szentlélek inspirál. Vagy ahogy Luther fogalmazott: „A Szentlélek hívja, gyűjti, megvilágosítja, és az egy igaz hitben megtartja” a kereszténységet. Ő adott szárnyakat az első prédikátoroknak, ő az egyház ura.

S ennek az Úrrá levésnek lelkes folyamatáról tudósít Lukács az apostolok cselekedeteiről írt nagyszerű könyvében.

*„...nem személyválogató az Isten,
hanem minden nép között kedves előtte,
aki féli őt, és igazságot cselekszik.*

(10,34–35)

„A legvilágosabb evangélium”

Pál apostol írásai élén az Újtestamentumban a Rómaiakhoz írt levél áll, bár tudjuk, hogy az valószínűleg élete utolsó írása lehetett. Már korai időktől nagy becsben állt, és a történelem folyamán ismételten ösztönözte az írásmagyarázat legjobb-jait.

Miért írta Pál ezt a levelet?

Megírásának okául az apostolnak az a terve szolgált, hogy a Földközi-tenger keleti végéről a nyugati végére tegye át működése színhelyét, egészen pontosan a mai Spanyolországba: *„amikor Hispániába utazom, el is megyek hozzátok”* – írja a rómaiaknak (15,24). Ez pedig magában foglalja a kérését, hogy fogadják, vállalkozásában anyagilag is támogassák, sőt a hispániai útjára el is kísérik őt. Míg keleten Antiókhia és Jeruzsálem volt a hídfőállása, egy jövőző munkában ezt a szerepet Rómának száná. Két kérdés itt már izgalmassá teheti a levéllel való foglalkozást: honnan vette azt a bátorságot, hogy olyan gyülekezethez forduljon segítségért, amelyet nem ő alapított, s ahol biztosan soha nem járt? Éppen ezzel a levéllel szeretne bemutatkozni. A 16. fejezetben előforduló sok név pedig mutatja azt is, hogy bár a gyülekezetet, mint olyat, nem ismerte, de annak egyes tagjaival nyilván üdvözlő viszonyban

volt. Elég csak a Priszka-Akvila házaspárra utalnunk, akik keleten a munkatársai voltak. Pál nyilván tudta, hogy rájuk biztosan számíthatna, ha eljutna Rómába. – A másik kérdés: miért nem foglalkozik ez a levél a rómaiak gyülekezeti problémáival? Erre csak azt válaszolhatjuk, hogy bár pontosan ismerhette azokat, mégis – bemutatkozása alátámasztása végett – inkább az üzenetének, tanításának összefoglalását kívánta a gyülekezet elé tárni, nehogy esetleges odaérkezésekor kelljen „magyarázkodnia”. Levele ennek megfelelően kimondottan „tanító” írás.

A levél szíve közepe

A *nyolcadik fejezetet* tekinthetjük a levél szíve közepének: nagy himnusz ez az Isten Szentlelkéről. Őt adja az Isten, hogy benne járjunk, ő ösztönöz az Isten ügyeivel való foglalkozásra, ő lakik bennünk, mint a feltámasztás letéteményese; ő elevenít meg, sőt üz-hajt, hogy Isten fiai legyünk; elveszi a félelmünket, szavatolja a szabadságunkat; erőtlenségünkben is velünk van, és szükségünkben „*esedezik értünk kimondhatatlan fohászkodással*” (26. v.). Pál szent meggyőződése, hogy egyedül ennek az isteni közbenjárónak a birtokában állhatunk meg mindenféle ítélő bíróság előtt: semmi kárhozható ítélet nincs ellenünk (1. v.). És kicsoda vádolna, ítélné kárhozatra (33–34. v.), ha a Lélek uralma alatt élünk? Ennek tudata ad erőt a szenvedésben is (17. v.), mint ahogy azt is bizonyítja, hogy velünk az Isten: „*Ha Isten velünk, ki lehet ellenünk?*” (31. v.) Sehol másutt nem foglalkozik Pál ennyit a Szentlélekkel,

mint éppen itt. Bach csodálatos motettájára is gondolhatunk, amely egyetlen örömujjongássá teszi ezt a fejezetet.

*

Ennek az ujjongásnak a hangjaival a fülünkben kell a többi fejezetet is olvasnunk. S ez még az elég lehangoló első háromra is vonatkozik. Nagyon sötét színekkel dolgozik itt Pál, de ez mintha elengedhetetlen lenne ahhoz, hogy a rábizott evangéliumot annál erőteljesebben mutassa be. Minden szépités nélkül ábrázolja az Istentől elszakadt emberiséget (1,18–32), majd kifejti, hogy ebben a zsidók semmiben sem különböznek a pogányoktól. S bár a zsidónak ismernie kellene az Isten akaratát (2,17), de mindkettejükre ugyanúgy áll az elsöprő megítélés: „...*nincsen igaz ember egy sem*” (3,10). Ám nem áll meg itt valami örök lamentálásnál, hanem éppen ellenkezőleg: Isten lehajló, mindeneket a törvény alá „rekesztő” irgalmát hirdeti, aki örök evangéliumát éppen „*minden hívőnek üdvösségére*” rendelte el (1,16), aminek kihirdetését rá, Pálra bízta (1,5.15). Ezáltal lehetünk igazak Isten szemében is (3,28), amennyiben hiszünk az Isten ígéreteinek, akár Ábrahám, aki még „reménysége ellenében” is (4,18) ráhagyta magát a Jézus Krisztust feltámasztó Istenre. Így nyerhetünk békességet az „új Ádám”, a Jézus Krisztus által (5. fej.), s a vele való teljes közösségre jutunk a keresztség által (6. fej.), annak ellenére, hogy a bűnt nem tudjuk végleg kiiktatni az életünk-ből (7. fej.).

Isten kikutathatatlan útjai

Isten kikutathatatlan útjai Pált is állandóan foglalkoztatják. Főleg fajtestvérei sorsa izgatja nagyon, hiszen Isten sokféle ajándéka ellenére nem hajlandók elfogadni a Jézus Krisztusban felajánlott üdvösség útját. Három teljes fejezetet szán arra – nyilván a római gyülekezetben élő, zsidó származású tagokra külön is gondolva –, hogy bebizonyítsa Isten eredeti akaratának megváltoztathatatlanságát. Mert Isten ígéretei nem veszíthetik el érvényüket. S az ígérek Izráel megtérését ugyanúgy feltételezik, mint ahogy a nem zsidók Krisztushoz térését is. – De nem nélkülözheti levele az istenfiúságot elnyertek gyakorlati-erkölcsi kérdéseinek a tárgyalását sem (12–14. fej.). Ennek csúcsa az egymás kölcsönös szeretetben való elhordozására való felhívás (15,7) és a világ „sémájától” való elfordulás (12,1) – A 15.fejezetben megismétli Hispániával kapcsolatos terveit, s bejelenti, hogy előbb még Jeruzsálembe kell mennie, hogy az ottani gyülekezet szegényei számára gyűjtött pénzt leadhassa a rászorultaknak. De mintha már itt megérezné (15,30–31), hogy ott nagy nehézségek várnak rá. Szinte előre megsejti, hogy tervezett missziói utazása helyett fogolyként hurcolják el a birodalmi fővárosba, amelybe egyébként annyira vágyott. Tudjuk, hogy ott nyoma is veszett. Ilyen értelemben is „utolsó testamentumának” nevezhetjük a Rómaiakhoz írt levelet.

*

Az utolsó fejezetben huszónhét nevet és kilenc házi gyülekezetet említ üdvözlésre méltónak (16,1–18). Legtöbbjükkal bi-

zonyára kiterjedt missziói útjain találkozott. Majd három versben mintegy összefoglalását találjuk egész evangéliumának (25–27). Szívesen adunk igazat Luthernek, aki szerint ez a levél „valóban az Újtestamentum legfontosabb része és a legvilágosabb evangélium”. Nyomatékkal ajánlhatjuk hát olvasásra mindenkinek, aki szeretné mélyebben megismerni a kereszténységet.

*„Mert a bűn zsoldja a halál,
az Isten kegyelmi ajándéka pedig az örök élet
Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.”*

(Róm 6,23)

Gyülekezet a versenypályán

Bibliánkban Pál apostol két Korinthusba írt levele található. Kutatók azonban szívesen beszélnek arról, hogy valószínűleg ez a két irat több levél összeötvözéséből születhetett. Ettől függetlenül két jellemzőjük azonos: valamennyit a görögországi Korinthus városában élő, saját alapítású gyülekezetnek címezte az apostol. Másrészt nyilvánvaló, hogy a gyülekezetben támadt szakadásokkal és egyéb ottani problémákkal foglalkozik bennük. Az első levélben a tények állnak a középpontban, a másodikban inkább a problémák miatt az ő apostolságába vetett bizalom megrendülése és ennek kezelése foglalkoztatja. A nagy horderejű első levél inkább tanítás- és oktatás jellegű, míg a második Pál legszemélyesebb írását tárja elénk.

Pártoskodás a gyülekezetben

A gyülekezetbeli pártoskodás okozta az apostolnak legnagyobb gondot, az első négy fejezet ezekkel foglalkozik. Az egyes csoportoknak nemcsak felfuvalkodottságot vet a szemére, pedig *„Mid van, amit nem kaptál volna?”* (1Kor 4,7), hanem leleplezi azokat is, akik az általa hirdetett keresztről szóló igéjével nem sokat tudnak kezdeni, hanem azt jelkívánásokkal és fennkölt spekulációkkal akarják helyettesíteni. Leszögezi, hogy ő soha nem is akart mást hirdetni nekik, mint

a Jézus Krisztust, mégpedig mint megfeszítettet (2,2). Ugyanakkor tiltakozik mindenféle, emberekkel való dicsekedés ellen, hiszen „*minden a tietek..., ti viszont Krisztuséi vagytok, Krisztus pedig az Istené.*” (3,21–23).

A gyülekezetben támadt erkölcsi kérdésekkel foglalkozik az 5–8.fejezet: paráznasággal, világi bírósághoz futással, a házassággal és a bálványáldozati hús evésével. Kirekesztendőnek tartja a nyilvános paráznát, megengedhetetlennek a gyülekezeti ügyekkel világi bírósághoz futást, a házasság érvényét nem vonja kétségbe, de a közelgő Úrra tekintettel nem tekinti véglegesnek (7,29–31). A továbbiakban, a pusztai vándorlókra utalva óv az Isten elleni morgolódástól (11. fejezet), valamint egymás lenézésétől. Az emberi testnek is különböző funkciójú részei vannak, mégis csak az összes pontos együttműködése biztosítja a test jó és egészséges munkáját (12. fejezet).

Két hatalmas fejezet teszi az első levelet felejthetlenné, izgalmassá és igen maivá: a 13. fejezet „szeretet himnusza” és a feltámadásról szóló kijelentés a 15. fejezetben. Mindenféle gyülekezeti gond közepette is arra mutat rá, hogy a szeretet még mindig a „kiváltképpen való út” (12,31), a hit próbája pedig a feltámadásban való reménykedés. A halál utolsó ellensége az embernek, de a hívőt mégsem rendítheti meg, hiszen Isten Jézus Krisztus feltámasztásával diadalra viszi az ő ügyét. Ez ad reménységet a versenypályán futó gyülekezetnek is (1Kor 9,24).

Vádak Pál apostolsága és hitelessége ellen

Már az első levél 4. fejezetétől kezdve előkerülnek a vádak, amelyek Pál apostolságát és hitelességét kérdőjelezzik meg. Hogy nem tudott ajánlólevelet felmutatni – kifogásolják egyesek. Hogy nem fogad el fizetést a munkájáért – tiltakoznak mások. Hogy nem lelkesedik a nyelveken való beszédért – ezt is szemére vetik. Megbántott gyülekezeti tagokat – ezt külön is felróják neki. Ami Pálnak azonban a legjobban fáj az az, hogy elfelejteni látszanak mindent, amit tőle kaptak. Pedig: „...mert az evangélium által én vagyok a ti atyátok a Krisztus Jézusban. Kérlek tehát titeket: legyetek az én követőim” (4,15–16). Sokkal többről van itt tehát szó, mint csak valami elvont, tanbeli kérdésről: Pál személyében megtámadottnak érzi magát! Ezért kénytelen a személye elleni támadásokkal a második levélben is foglalkozni, természetesen mindig is az evangélium előmenetele szempontjából nézve ezt a kérdést is.

Krisztusi elhívását már az első levélben azzal támasztotta alá, hogy neki jelent meg utolsóként a Feltámadott (15,8). Szolgálatára pedig a Lélek tette alkalmassá (2Kor 3,6), s ez az új szövetség, a lélek és igazság szolgálata (2 Kor 3,8–10). Szinte szenvedélyesen apellál a szolgálatát kétségbevonók lelkiismeretére: „*Tehát Krisztusért járva követségben, mintha Isten kérne általunk: Krisztusért kérünk, béküljete meg az Istennel!*” (2Kor 5,20)

Legszemélyesebb hangvételű írásával elmondja elragadtatásban nyert tapasztalatait, amelyeket tizennégy évvel azelőtt szerzett. Akkor nem csak a szellemi világba tekinthetett bele, de ugyanakkor – bizonyára nevelő eszközként – valami „tövis

a testben” is gyötörte. Erőt mégis ez az isteni biztatás adott neki: *„Elég neked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által ér célhoz.”* (2Kor 12,9)

*

Sehova nem írt Pál olyan sokat és részletesen, mint a korinthusi gyülekezetének: csaknem hétszáz versnyit! Nem csoda, ha ezek a levelei az Újtestamentum legtöbbet olvasott és idézett részeihez tartoznak. Hiszen a bennük tárgyalt gyülekezeti gondok, problémák máig is elkísérték a kereszténységet, gyakran ugyan megváltozott formában. S jó, ha ma is meghalljuk ennek a munkában és megpróbáltatásokban megdedzett misszionáriusnak a ma is időszerű biztatását: *„Vigyázzatok, álljatok meg a hitben, legyetek férfiak, legyetek erősek! Minden dolgotok szeretetben menjen végbe.”* (1Kor 16,13–14)

„Mert más alapot senki sem vethet a meglévőn kívül, amely a Jézus Krisztus.”

(1Kor 3,11)

„Mert ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelmét; hogy gazdag létére szegénnyé lett értetek, hogy ti az ő szegénysége által meggazdagodjatok.”

(2Kor 8,9)

Krisztus él bennem

Pál apostol magáról

Aki amiatt panaszkodik, hogy Pál igen szűkszavú, ha saját magáról kellene néhány adatot közölnie, azt bőségesen kárpótolja az apostol a Galata levelében. Többi levelében összesen nincs annyi személyére vonatkozó adat, mint éppen itt. Hogy Isten már – Jeremiás módján –, a születése előtt szemet vetett rá, s hogy kegyelme által elhívta követéül (ApCsel 9), azt már amolyan „lelki életrajznak” tekinthetjük. De hogy utána konkrét földrajzi és idői adatokkal is szolgál, az már igen jelentős tény. Megtérése után Arábiában járt, majd onnan visszatért Damaszkuszba. Három év múlva Jeruzsálemben időzött Kéfás-Péternél, s ott Jakabbal is találkozott. Majd Szíria és Cilícia vidékeire ment, ahová megelőzte rossz híre, és félve fogadták őt a keresztény gyülekezetek. További tizenegy esztendő után ismét Jeruzsálemben található, ahol „megállapodást köt” az „oszlopapostolokkal”, és felosztják a missziói területeket: Péter misszionál a zsidók, Pál Barnabással együtt a pogányok között. Antiókhában mégis meggyűlt a baja éppen Péterrel, aki zsidó létére nemcsak alakoskodott, de még Pál munkatársát, Barnabást is elcsábította tőle. Sajnos nincs más forrásunk, hogy ezeket az adatait össze tudnánk hasonlítani. Mégis abból kell kiindulnunk, hogy Pál egészen pontosan számol be egyébként ismeretlen idejéről.

Kiknek írta Pál a levelét?

A galaták területe körülbelül a mai Törökországgal azonos. Ide menekültek – hosszú, szenvedésekkel és üldözésekkel teli vándorlás után – a Közép-Rajna vidékéről elűzött kelták vagy más néven a galaták. Amikor Pál megküldte hozzájuk írt levelét, akkor már elveszítették önállóságukat, és egész egykori országuk a római birodalom egyik provinciájába tagolódott be. Ebből adódik a bizonytalanság is, hogy kinek is írhatta Pál a levelét. A kelta származásúaknak, vagy az északi részek területei lakóinak általában? Vagy talán csak azoknak a gyülekezeteknek, amelyeket ő maga alapított? Azt sem tudjuk pontosan, hogy kik lehettek azok a rendbontók, akik ellen kétségkívül legharciasabb levelét írta Pál? Ha egykori pogányok voltak a levél címzettei, akkor nehezen érthették meg Pál érvelését Ábrahámról és a „közbejött” törvényről. Ha zsidó származásúak voltak, akkor nem csodálkozhatunk rajta, ha Pálról azt állítják, hogy a zsidó hit megvetője, és az attól való szabadulásra lázít.

Félreértések ellen

Félreértések ellen harcol az egész levél. Ellenfelei szerint más evangélium is van a Pálé mellett. Levele első érvelése éppen az ő kiválasztása és elhívása által bizonyított evangélium *egyedüli volta* mellett szól. Nincs más evangélium – kiáltja oda, s ha valaki mégis mást hozna, az átok alá kell kerüljön (1,9). – Ellenfelei valószínűleg azt is a szemére vetették, hogy ő nem tartozik a „tekintélyesek”, tehát az általában elismertek közé,

aki már személyében is szavatolni tudná evangéliuma igazságát. Pál erre nem győzi hangsúlyozni, hogy az *isteni elhívás és küldés* a mérvadó, és nem az, hogy a küldöttnek milyen tekintélye van (2,6). – Vád lehetett ellene az is, hogy a zsidók által szentnek tartott törvény, az isteni tóra ellen dolgozik, és tagadja annak érvényét a krisztushívők számára. Pál erre egész teológiai tudását mozgósítja, hogy megmagyarázza: az Istennel való teljes megbékélés nem úgy jön létre, ha mi raskogtatjuk egymásra jótetteink falának tégláit. Hogy a belső megbékélés létrejöjjön, ahhoz a Jézus Krisztusban való hitre van szükség. Nem akkor vagyok a kiengesztelődés állapotában, ha nagyon igyekeztem a törvény előírásainak eleget tenni, hanem akkor, amikor „ő él bennem”, s ezt mint az Isten Fiában való létet élem át (2,20). Innen kapom a világos látást, hogy a törvény semmiképpen nem megvetendő, hiszen amíg Jézus el nem jött, addig a nevelő mesterünk volt. Azóta viszont Isten fiai lettünk a benne való hit által (3,25–29), akár csak Ábrahám, aki teljesen reménytelen helyzete ellenére teljes bizalmát vetette a neki ígéretet tevő Istenbe. Azóta nagyot fordult a világ: mi mindnyájan egyek lehetünk az ő nagy családjában.

A szabadság

A hit mellett a levél másik nagy központi gondolata a *szabadság* körül forog. Úgy tűnik, soha nem vigyázunk eléggé a mindenféle törvényeskedésbe való visszaesés nagy veszélyére. A galaták is ennek lettek áldozataivá, miután megjelentek közöttük a hamis tanítók. Az őket felbujtók minden bizonnyal

a régi „lelkiismeretükre” apelláltak, és azt hirdethették, hogy ha Pál ilyen lazán kezeli a törvényt, akkor ahhoz nemcsak újra vissza kell térni, de még inkább egyeduralkodóvá kell tenni az életükben. – Mintha csak magunkra ismernénk akkor, amikor korunk lazasága és erkölcsi zűrzavara közepette szigorúbb törvényeket, merevebb előírásokat és súlyosabb büntetéseket követelünk. De Pálra ebben egyáltalán nem hivatkozhatunk. Ő éppen ez ellen harcol. Ahol a Krisztusban élt élet megváltásul, ott megnyílt a szabadság széles kapuja is. Nem kell azt bezárni vagy beszűkíteni. Engedni kell, hogy az Isten Szentlelke járja át – mielőtt újra vagy teljesen bezárkóznánk előtte. Semmiképpen nem a törvényeket kell szigorítani, hanem a szívnek, a belső embernek kell megújulnia – Krisztusban.

A Lélek gyümölcsei

Igaz, hogy a törvény felfedné a „test cselekedeteit”, de nem vinne bennünket előre a hit útján. De ahol a Lélek gyümölcse érett be, ott szeretet, öröm, békesség, türelem, szívesség, jószág, hűség, szelídség, önmegtartóztatás van. *„Az ilyenek ellen nincsen törvény”* (5,22–23). Ezért szabad a jó cselekvésére biztatni (6,9), de ez már a „Krisztus törvénye” (6,2). Azaz, mindez nem újabb kísérlet a magam üdvösségének görcsös és makacs építésére, hanem az öröm, békesség stb. áldásos és hálás következménye (6,10)! Ahogy azt Jézus is tanította: *„Nekünk – amíg nappal van – annak a cselekedeteit kell végezniünk, aki elküldött engem. Mert eljön az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhat.”* (Jn 9,4)

Ezért a hamisítatlan evangéliumért küzd Pál apostol ebben

a forró hangvételi iratában. S talán mert rokon lélek volt vele, azért szerette Luther mindenk felett a Galata levelet. Élete folyamán legalább ötször magyarázta. Így vallott róla: „Kedvenc levelem a Galata levél, amelynek hűséget esküdtem. Ő az én Bóra Katám.”

*„Krisztus szabadságra szabadított meg minket,
álljatok meg tehát szilárdan, és ne engedjétek
magatokat újra a szolgaság igájába fogni.”*

(5,1)

Az egy Egyház „Aranybullája”

Ki és kinek?

Majd csak az örökkévalóságban fogjuk véglegesen és minden kétséget kizáróan megtudni, hogy ki és kinek írta ezt az „Efezusi” levelet? Legrégibb kéziratokból hiányzik ugyanis az „Efezus” szó, amit egyesek a Laodicea városnévvel szeretnék helyettesíteni Kol 4,16-ra hivatkozva. Vannak, akik ezért is állítják, hogy ez a levél inkább hasonlít *körlevélre*, mint egy páli iratra. Ismét mások azt hangsúlyozzák, hogy ennek az írásnak nagyon sok részletét már a Kolosséi levélben is olvashattuk. Ugyanakkor elgondolkoztató, hogy már a Kr. u. 2. században is úgy olvasták ezt a levelet, mint amit Pál apostol írt az Efezusban élő keresztény gyülekezetnek. Miért vonnánk hát mindezt ma kétségbe?

A levél felosztása

Három nagy részre lehet felosztani a levelet. Az első három fejezete egyetlen hálaadás Isten Jézusban megjelent titkáért, amelyet mind zsidóknak, mind a pogányoknak kijelentett. A hálaadás ezért ámennel is végződik (3,21). A második rész könyörgő imádság azért, hogy a két részgyülekezet – a zsidókból és a pogányokból való – tartsa meg az egységet, hiszen egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség (4,5). – A harmadik rész

pedig a hitben való növekedésre, az óember le- és az új ember felöltésére, az Isten követéséhez méltó életvitelre int. Ezen belül megkülönböztetett figyelmünket érdemli meg az, amit a házasságról (5,31–33) és a nemzedékek egymáshoz való viszonyáról ír (6,1–4).

„Őbenne”

Feltűnő kifejezése a levélnek az „őbenne”, azaz Jézus Krisztusban. Olvasóit azzal erősíti, hogy *őbenne* kiválasztottak a világ teremtésétől fogva (1,4), hogy *őbenne* vagyunk örökösök (1,11), s hogy *őbenne* teremtettünk jó cselekedetekre (2,10). *Őbenne* lettünk mi, nem zsidók, az ő közösségének részesei (2,13), hogy újjáteremtsen (2,15). *Őbenne* épül fel az egyház épülete (2,1), s vagyunk ígéreteinek részesei (3,6), hogy megbocsássunk egymásnak (4,32).

Feltűnően nagy teret foglal el a levélben az életvitel nyomatékos hangsúlyozása. Ez azonban több, mint csak valami polgári morális viselkedésre való felszólítás. Szerzőnk arra inti olvasóit, hogy „elhívatusuknak megfelelően” éljenek. Akik megismerték Krisztus minden ismeretét meghaladó szeretetét (3,19), azokat éppen ez serkenti arra, hogy mindennapi életükben váltsák aprópénzre a szeretetet. Az általános szabályok után konkrét utasításokat kapnak a házastársak és a család más tagjai, külön a férjek, a feleségek, a gyermekek, a szülők, a szolgák (5,21–6,10). Ezek betartása azonban soha nem magától értetődő. A keresztyén élet nem esik az ölünkbe, azért tenni, sőt küzdeni is kell. Isten „felfegyverezhet” bennünket, hogy „ellenállhassunk” és megállhassunk a hitben (6,11–20).

A levél szíveközepe

A levél szíveközepe azonban egészen másutt van: valaki az efezusi levelet „az egyház magna chartájának” nevezte. Joggal, hiszen már az első versben is Istennek arról a munkájáról szól, amellyel a mennyieket és a földieket „egybefoglalja” (1,10) az ő Fiában, akiből él az egyház, amely az apostolokra és prófétákra épül (2,1-321). Ennek a „Krisztus-testnek” lehetnek tagjai zsidók és nem zsidók, hogy elnyerjék a Lélek minden ajándékát. Ebben a tanításában a szerző nem átallja Krisztus és az egyház bensőséges kapcsolatát a férfi és az asszony egymáshoz való vonzódásával összehasonlítani (5,22–33), s ezt „nagy titoknak” nevezi. Azért kéri olvasóit, hogy ébredjenek fel (5,14), vessék le az óembert magukról (4,22), öltözzék fel a Krisztust, az új embert (4,24) és ne adjanak helyet az ördögnek (4,27). S eközben mindig hivatkozhatnak arra, aki „kegyelemből üdvözít”, éppen az egyház Urára, Jézus Krisztusra, „a mi békességünkre” való tekintettel (2,14). Ezt az egyházát, amelyet megszentelt, megtisztított, állítja majd maga elé di-csőségben teremtő Ura (5,6–27).

Az egy egyház

Az Efezusi levél az összkereszténységet tartja szem előtt. Nem felekezetekben gondolkozik, hanem Isten nagy művét dicsőíti: az egy egyházat a földön és a mennyben. S ez az alapvetően fontos üzenete a mai kereszténység számára is. Mintha csak a jézusi imádság visszhangja lenne: „...*hogy mindnyájan egyik legyének...*” (Jn 17,21).

*„Ébredj fel, aki alszol, támadj fel a halálból,
és felragyog neked a Krisztus.”*

(5,14)

Vallomás az örömről

Számtalanszor végigolvastam már Pálnak ezt a levelét, amelyet legszívesebben a Biblia „örömlevelének” neveznék. Valószínűleg sehol másutt ennyire ki nem tárulkozott ez a megviselt és sok megpróbáltatáson átment, magáról különben inkább visszafogottan nyilatkozó apostol, mint éppen itt. Ennek a ki-tárulkozásnak a legerősebb vezérszólama az *öröm*. Egyszerűen mindennek örül! Örömmel könyörög a szívében hordozottakért (1,4.7). Örül, ha a gyülekezetben szeretet, egymás megbecsülése uralkodik (2,2). Örül a munkatársainak: Timóteusnak, aki annyira szívében viseli a filippiek dolgait (2,20), Epafrásznak, akit felgyógyulása után azért küld haza, hogy a hazaiaknak öröme legyen alkalma (2,29). Örül, hogy neki és híveinek mennyei polgárjoga van (3,20). Örül a közeledő Úrnak (4,4), s a róla szóló evangéliumnak (1,18). Örül annak, hogy a filippiek valószínűleg anyagilag is gondoskodtak róla (4,10).

Pedig a levélírás alkalmával a helyzete minden más volt, csak nem öröme indító. Levelét a börtönből írta (1,13), és valószínűleg még nem tudhatta, hogy fogsága ügyében hogyan döntenek majd sorsáról a bírái. Kihallgatták már ugyan (1,13), de – rosszat sejtve – még a kivégzését sem zárhatta ki, legalább is erre kell következtetnünk abból, hogy hirtelen „halálomról” ír (1,20–24).

De más is erősen foglalkoztatta, s ezen el kellett gondolkoznia. Úgy látszik, gyülekezetei nem igen osztoztak sorsában (4,15), s annál inkább kellett hálásnak lennie a filippieknek, hogy gondoskodtak róla, amikor ajándékaikat Epafroditossal hozzá küldték a börtönbe (2,25). Ugyancsak nyugtalaníthatta az evangélium terjedésének kényes helyzete. Nem az ő fogása miatt, hiszen az szerinte csak előmenetelére volt az evangéliumnak. Még csak amiatt sem, hogy bizony sokfajta motívációjú vetély- vagy munkatársa nyüzsgött a missziói területén. Hiszen ezt azzal nyugtázta, hogy akár szívből, akár színből teszik ezt, ez számára szintén öröme ad alkalmat (1,18). De „belopódkodtak” olyanok is, akik az evangélium előtti állapotot akarták visszaállítani, s szinte eseng, hogy ezektől őrizkedjenek (3,2).

Minden oka meg lett volna a búskomorságra, a félelemre és az aggodalomra, ahogy mi a bajokat, a szenvedést, a fenyegető bizonytalanságot vagy a halált nyugtázni szoktuk. Ehelyett háromszoros örömmel néz igen bizonytalan jövője elé.

Az öröm alapja

Örömeinek szilárd bázisa az, amit Jézustól tanult. Gondoljunk a számtalan alkalomra, amikor a Názáreti örömről, örömlakomáról, kikiabált örömről, angyalok öröméről beszélt. S hányszor hívta meg hallgatóit vagy hívatta meg magát velük, hogy örömben részesüljön, vagy az ő örömeiben részeltesse őket. Csoda-e hát, ha Pál – minden jelenlegi nyomorúsága ellenére – szinte beleszuggéralja a filippiek szívébe: „*örüljete az Úrban mindenkor, ismét mondom, örüljete!*” (4,4)

Akaratlanul is örömtelen vagy örömszegény mai kereszténységünkre kell gondolnom: szakadatlan lamentálásainkra, elégedetlenségünkre, nyavalygásainkra. Kívülállóként érzek meg ebből a mi kereszténységünkéből? Szürke arccal istentiszteleten ülésből, a mindennapok örökös panaszkodásából, temetéseken a reménytelen sírásból? Nem inkább azt áruljuk el mindezzel, hogy távol vagyunk az Úrtól, semmint hogy benne, vele, neki örülnénk?

Az öröm ragad

Az öröm átragadhat másokra. Pál örömének is ez a természete. Akármilyen sötétet mutat neki a jövő, kelt félelmet a sorsa, még az esetleges fenyegető halál árnyékában is nemcsak „nem restell” (3,1) az örömről írni, de azt meg is kívánja osztani. Mert az öröm ragad. De nemcsak ragad: a megosztott öröm kétszeres öröm is: örüljetekek velem együtt! (2,18)

Micsoda teljes „klímaváltozás” állhatna be gyülekezeteinkben, ha csak egy is akadna közöttünk, akinek szíve csordultig van a Krisztus örömével. Hiszen annál a „túlcsordulás” lehetőség is fennáll, s vele környezetét is magával ragadja!

A határtalan öröm

Pál öröme annál határtalanabb, minél kevesebbet gyötrődik a múlton és minél többet néz a várható biztos jövőbe. Hiszen akit megragadott, magával ragadott és örömében részesített az Úr, annak nem kell örökösen hátra-hátra tekintgetnie. Nem

azt mondta az Úr maga, hogy aki folyton hátratekint, az nem alkalmas az Isten országára? (Lk 9,62)

Önkéntelenül is a pszichés betegségek mai, rohamos elterjedésének ijesztő statisztikáira kell gondolnom. Feldolgozatlan, magunkkal cipelt múlt, el nem intézett ügyek, ki nem tárgyalt, eltussolt tehergócok, hógolyóból lavinává fejlett krízishelyzetek már-már elborítással fenyegetnek. S ha még mai, újabb terhelés, akár rendezetlen családi, partneri kapcsolat, állásunk bizonytalansága, egészségünkért való beteges reszketés is hozzájön, hogy viselhetné el mindezt az az emberi lélek, amelyet nem érintett meg az öröm múltat oldó ereje?

Pál örömét – a beteges hátratekintgetés helyett – még egy másik biztos forrás is táplálja. Erről így vall: *„Nekünk pedig a mennyben van polgárjogunk, ahonnan az Úr Jézus Krisztust is várjuk üdvözítőül...”* (3,20). Ez a második „állampolgárság” garanciát, biztonságot jelent minden eshetőségre. (Magamról tudom ezt, aki két állampolgársággal élek egy harmadik államban.) Az Úr bebiztosított bennünket: egyrészt elvette a múlt nyomasztó terhét, s megtiltotta az örökös visszacsintgatást, másrészt határozottan a jövő célját állította a szemünk elé: a mennyei polgárságot. Ennek pedig érdemes célegyenest nekifeszülni (3,14) a célba érés bizonyosságával.

Amíg még itt élünk, nem a marxi „ópiummal” drogostíjuk magunkat, hanem a felkínált örömet ragadjuk meg! Micsoda gazdagság, micsoda távlatok, micsoda életigenlés!

Jó hír örömteleneknek

Ezért helyezem szívesen kedves bibliai könyveim élére a Filippibe írt páli levelet. Bizalommal ajánlom gyakori olvasását. Hogy fantáziátlan, megsavanyodott kereszténységünk ébresztője legyen örömszegény világunkban.

*„...és minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr
az Atya Isten dicsőségére.”*

(2,11)

Egyedül Krisztus!

Ha valaki megkérdezi, hogy a Biblia melyik részét tartom legidőszerűbbnek (bár mind időszerű, mert Isten örökké érvényes igéje), azt felelném, hogy a Kolosséiakhoz írt levelet. Egyrészt azért, ahogy a Jézus Krisztus evangéliuma kizárólagos érvényéért száll síkra, másrészt azért, ahogy emberi életünk szinte minden szeletét „Krisztusban elrejtettnek” látja, azaz nem engedi meg, hogy Krisztus keresztyét csupán nyakunkban vagy kabátunk hajtókáján viseljük. A Krisztusba vetett hit az „Úrhoz méltó” életvitelre kötelez.

Kolossé, a város

A mai Törökország területén volt a korai kereszténység egyik missziói súlypontja. Komoly gyülekezetek keletkeztek a városokban, amelyeket vagy a Jelenések könyvéből ismerünk (Efezus, Szmirna, Pergamon, Thiatira, Szárdisz, Filadelfia, Laodicea), vagy a Cselekedetek könyvéből (Ikónium, Lisztra, Derbé), vagy Antiókhiai Ignác leveleiből (Magnézia, Tralles). Laodiceával és Hierapolissal mintegy háromszöget alkotott Kolossé, ahol valószínűleg Epafrász missziója nyomán keletkezett a gyülekezet, amelyhez Pál ezt a levelet írta. A városkát Kr. u. 61-ben földrengés pusztította el, és soha többé nem épült fel újra. Egy 5. századi spanyol „presbiter”, Eutrepiusz

szerint a földrengés egy évvel Pál halála után történt. A Kolosséi levél keletkezési idejét már csak ezért is korábbra kell tennünk, hiszen nem létező gyülekezet számára nem kellett volna Pálnak levelet írnia, illetve akkor ő már nem is élt. De a levélben Onézimoszról is szó van, aki a kolosséi házaspár, Filemon és Appia házából szökött meg, s akit Pál fogságában térített a keresztény hitre.

Értekező körlevél

Más hangvételű Pálnak ez a levele, mint a többi. Itt is bemutatja ugyan magát és munkatársát, Timóteus testvért, s a végén nem csak megnevezett személyek üdvözlését közli, hanem az utolsó versben még azt is megerősíti, hogy ő saját kezűleg írta a levelet. De ha folyamatosan olvassa az ember Pál összes levelét, észreveszi, hogy ezt inkább amolyan „értekezésnek” vagy „pamfletnek” lehetne nevezni. Talán az is más jelleget kölcsönöz neki, hogy Pál körlevélnek szánta. Legalább is arra bízta a kolosséi híveket, hogy leveleit kölcsönösen olvassák a laodiceaiakkal (4,16).

„Magasabb rendű filozófiák” ellen

A levél időszerűségét még csak aláhúzza, hogy a mi korunk problémái igen hasonlítanak azokra, amelyekkel a kolosséi gyülekezetnek kellett megküzdenie. Olyan, gyakran vallásos mezben jelentkező világnézetet hirdettek a legkülönbözőbb iskolák, amelyek a legszélsőségesebb elemeket igyekeztek összeolvasztani. Valószínűleg „magasabb rendű filozófiaként” akarták

eladni mindezt az embereknek. Gnosztikus angyaltszetelet, vegetáriánus étkezési előírások, magukat bölcseknek tartók elképzelt látomásai, sőt az ősi alapelemek – föld, tűz, víz, levegő – életet meghatározó befolyása, a sabbát és más ünnepek a csillagok járásától függő, azzal összeszőtt hiedelme is mind helyet kapott ebben az egyvelegben. Mintha csak mai, magukat ultramodernnek tartó emberek „nagy-bevásárló-gondolkodását” látnánk: végy egy kis keresztény erkölcsöt, tégy hozzá valamilyen lehetőleg távol-keleti bölcsességet, fűszerezd meg teljesen új egészségi szabályokkal, figyeld közben a holdnaptárt, no és készíttess horoszkópot magadnak, hiszen sorsod teljesen a csillagokban van megírva.

Mindezzel Pál a leghatározottabban száll szembe. Csaknem egy egész fejezetben foglalkozik Isten nagy tettével, amit Jézus Krisztus által hajtott végre a mi üdvösségünkre: megszabadított a sötétség hatalmából (mely örökösen fenyeget), átvitt az ő országába (amelybe törekednünk kell), bűneinket megbocsátotta (a visszaesés veszélye mindig fennáll!). Jézus Krisztus nemcsak az Isten képe, nemcsak ővele és benne érjük el a tökéletes teljességet, hanem keresztben kiontott vére a biztosítéka annak, hogy Istennel és emberekkel békességet nyerünk.

Krisztus felöltése

Mélyen kifejező vonásokkal írja le a levél nagyobbik fele azt, ahogyan mi ennek a nagy áldozatot hozó Krisztusnak a követői vagyunk, amikor ezt írja: „Mert meghaltatok, és a ti életek el van rejtve a Krisztussal együtt az Istenben.” (3,3) Ez a

keresztény élet: nem pusztán ismeret a vallásról, még csak nem is csupán vallástétel Krisztusról, hanem a Krisztussal való azonosulás, az ő életében való részvétel, vagy ahogy Pál írja: a Krisztus felöltése. Ebben a felöltözöttségben új szemlélete van a magánéletnek, a családi kapcsolatoknak, a fölé- és alárendeltek viszonyának, a kegyességgyakorlásnak s a Krisztusban való élet kifelé való bizonyításának.

Ha Krisztus a miénk, s mi az övéi, akkor semmiféle pótlékra nincs szükségünk – sem távol-keletről, sem a tudományoktól, sem divatos, ilyen vagy olyan világnézetektől. Hiszen „*Benne van a bölcsesség és ismeret minden kincse elrejtve*” (2,3). S ő a „*reménysége az eljövendő dicsőségnek*” (1,27). Ezért a vigasztaló biztatás: „*Az odafennvalókkal törődjete, ne a földiekkel.*” (3,2)

Krisztusunk van, s ez elég nekünk!

*„Ha tehát feltámadtatok a Krisztussal,
azokat keressétek, amik odafent vannak, ahol
a Krisztus van, aki az Isten jobbján ül.
Az odafennvalókkal törődjete, ne a földiekkel.”*

(3,1–2)

Lélekápolás

Újtestamentumunkban nem áll kiemelt helyen A thesszaloniakaiakhoz írt első levél. Tudtunkkal Pál *legelső levele* ez, az Újtestamentum legkorábban megírt könyve tehát. Az írásmagyarázat története során nem tartozott sem a vitatott, de az előszeretettel, túl gyakran idézett könyvek közé sem. Magam részéről mégis az „élvonalban” szeretném látni, mert igazán megérdemli a vele való foglalkozást!

Szeretem azt a *hangnemet*, amit itt Pál apostol megüt. Ő alapította előbb ezt a gyülekezetet (a mai Szaloniki nevű görög városban), s amikor ezzel a levéllel újra felkeresi, igazán a bizalom és a kölcsönös megértés érződik minden sorában. Ezt húzza alá azzal is, hogy nemcsak a maga, hanem a gyülekezet által ismert két munkatársa, Szilvánusz és Timóteus nevében is ír. Számptalan jelét adja annak, hogy mennyire becsüli a gyülekezetet. Ugyanakkor azt is többszörösen elmondja, hogy az ő munkája nyomán mennyi áldást kapott a hívők közössége. Emlékeztet a gyülekezet messze kisugárzó példaképszerepére csakúgy, mint ahogy az ő fáradozására is, amellyel szinte anyaként dajkálta őket. Mély bizonyossággal jelenti ki, hogy szaloniki hívei „választottak” (1,4) és feltételezi, hogy azok is megtapasztalták, ahogyan ő szentül és igazán feddhetetlenül élt közöttük (2,10).

Csodálatos *harmónia* árad ebből a levélből. Milyen jó

lenne, ha gyülekezetek és pásztoraik ilyen egyetértésben él-
nének egymással! Ha minden gyülekezetre ilyen büszke le-
hetne a pásztor, s minden pásztor nem ismerne magasabb
célt, mint a rábízott gyülekezet hű pásztorolását! Milyen jó
lenne, ha kevesebbet kritizálnának egymáson, viszont hálá-
san tudnák „szüntelenül emlegetni” az együtt töltött időt, a
közös elvégzett feladatokat! Ha bármikor készek lennének
arra, hogy egymástól való eltávolodásukat rossznak érezzék,
és törekednének egymás mielőbbi viszontlátására!

A gondok

Ez a harmonikus hangnem azonban nem feleltetheti el ve-
lünk a *gondokat* sem, amelyek Pál apostolt e levél megírására
készítették.

A címzett gyülekezetet már kirekesztette magából a zsinagó-
gái közösség (2,14). Az abból adódó szenvedést meg kell
tapasztalnia, ahogy azt minden idők prófétái is a saját bőrük-
ön kellett megérezzék. De ebben a szenvedésben az apostol
is részesül, amikor zsidó testvérei meg akarják tiltani neki,
hogy a nem zsidók felé forduljon az evangélium hirdetésével.
Ezt az állapotot azonban nem szabad tragédiának tekinteni.
Éppen ellenkezőleg: hirdeti azt, hogy a szorongatások kö-
zött sem kell megrémülni. Hiszen tudják, hogy mi „*erre va-
gyunk elrendelve*” (3,3). Nehogy valakinek is eszébe jusson,
hogy a szenvedést és szorongatást Isten valamiféle bünte-
tésének tekintse!

Nyilván nem oldottak meg még minden kérdést a fiatal
gyülekezetben. A negyedik fejezet első felében Pálnak ezért

foglalkoznia kell az Istennek teljesen odaszánt élet napi *kísértéseivel* és azok következményeivel. Ilyen a saját testükhöz való viszonyuk, a házasságon belül a nemek egymáshoz való hozzáállása, az emberi kapcsolatok tisztességes és csalásmentes ápolása, a munkához való viszony és az ügyelés arra, hogy mit mondanak róluk a „kívülálló” pogányok. Talán gondot jelentett a gyülekezet és előljárói közötti kapcsolat is (5,12), no meg az, hogy mennyire legyen rendezett az életük.

Minderre nem úgy felel Pál, hogy fenyegetne vagy büntetést helyezne kilátásba. Ő azt alkalmazza, amit a gyülekezetnek is ajánl: az intést, a biztatást, a felkarolást, a türelmet és a vigasztalást (5,12–22). Csak ezekkel lehet elérni a „megszentelődést” (4,3), illetve az Úr eljövetele feddhetetlen várását (5,23).

Modern témát feszeget itt Pál! Kevesen vannak ma is, akik a keresztény tanítás értékét kétségbe vonják. De sokan botránkoznak meg azon, ha az egyház ezekhez a tanokhoz a mindennapi életben való maradéktalan ragaszkodást várja el tőlük, vagy éppen a saját munkásai rossz példával járnak elől.

A legnagyobb gond

A legnagyobb gondot azonban nem ezek az általános kérdések jelentették, hanem valami nagyon nagy *elbizonytalanodás*. Amikor köztük járt Pál, nyilván nagy reménységet támasztott bennük Krisztus Urunk hamaros visszajövetelének hirdetésével. Maga is bizonyítja, hogy *„várjátok a mennyből Jézust, az ő Fiát...”* (1,10). Közben azonban – a dolgok természetes rendje szerint – voltak, akik a hívők közül meghaltak, vagy ahogy Pál mondja: elaludtak (4,13). S a kínzó kérdés befész-

kelte magát a gyülekezet lelkébe, és bánkódó aggodást keltett: mi lesz velük, ha eljön az Úr? (4,13)

Pál tudatában volt annak, hogy ezt a kérdést ő maga váltotta ki a prédikálásával (1,10; 2,9; 3,15; 5,1). Azt is tudta, hogy itt nem lenne helyénvaló valami nagy és kemény igazságokkal, szigorú tanítással előrukkolni. Ő elsősorban vigasztalni akar, azaz – jó lelkipásztor módján – belehelyezi magát a megszorodottak helyzetébe, és átvállal azok gyászából. Itt kezdődik minden keresztény szolidaritás-vállalás (és nem üres kondoleálással!) és gyógyító segítség.

A másik lépésben azt tisztázza, hogy az Úr eljövetelkor sem mi nem leszünk előnyben, ha életben vagyunk még, sem pedig elhunyt szeretteink nem szenvednek hátrányt, csak mert az Úr visszajövetele előtt mentek haza (4,15). Ám a vigasztalás csúcát mégiscsak az jelenti, hogy az örök feltámadás részesei leszünk – akár előbb, akár később! – s „*így mindenkor az Úrral leszünk*” (4,17). Ezen a boldog ígéreten semmit nem változtat, még a földről való elköltözésünk sem. Az Úrral lenni – bizony ez sokkal több annál, mint ha például csupán szeretteink testi viszontlátásában, az újratalálkozásban reménykedünk! Ezzel az Isten közösségét ígérő igével kell vigasztalniuk egymást.

Az őskeresztény misszió

Haszonnal olvashatják a levelet azok is, akik afelől érdeklődnek, hogy hogyan vezetett az emberek útja az induló kereszténységben és mi volt segítségükre? Az 1,9–10-ben minden valószínűség szerint ezt a folyamatot írta le Pál. Négy lépést sorol fel. A köztük megjelenő misszionárius hatására (1) el-

fordultak a hiábavaló isteneiktől; (2) megtértek az igaz Istenhez, és neki szolgáltak; (3) várják a feltámasztott Úr visszatérését, és (4) hiszik, hogy ő szabadítja meg őket.

Sokszor elgondolkoztathatna bennünket az *őskeresztény misszió*nak ez a cicoma nélküli, egyenes vonalú igehirdetése. Hányszor eredménytelenek az igehirdetéseink, mert körüljárjuk a témát, mint macska a forró kását. Pedig az út ilyen egyszerű: elfordulás bálványá lett kísértőinktől, odafordulás a mindegyik Istenéhez, őt szolgálva, Fiát várva, az örök életben reménykedve. Ez az üdvösség már itt, s majd az ő örök országában.

Az imádság

Végül érdemes felhívni az olvasó figyelmét arra, hogy ennek a szerény, de valójában mély lelkipásztori írásnak több mint a fele tulajdonképpen egyetlen *imádság*. „*Hálát adunk az Istennek...*” – így kezdődik a levél (1,2), és a méltó befejezést a 3,13-ban, ámennel megerősítve találjuk: „...*amikor a mi Urunk Jézus Krisztus eljön minden szentjével együtt. Ámen.*” Mert a mi egész életünk úgy van beleágyazva az Isten tervébe, hogy érte imádkozni szabad, sőt hálát is adhatunk érte! Erre kapunk biztatást: „*szüntelen imádkozzatok!*” (5,17)

*„Mert az Isten nem haragra rendelt minket,
hanem hogy elnyerjük az üdvösséget a mi Urunk
Jézus Krisztus által.”*

(5,9)

A reménység nem csal meg

Nem tartozik a sokat idézett újtestamentumi iratok közé ez a levél, amely szerényen húzódik meg a hasonló címzetű első levél árnyékában. Ott a lelkipásztor Pál igazán bensőséges hangon ír szeretett, saját alapítású gyülekezetének. Konkrét eset áll az írása mögött, és konkrét feleletet is nyújt. A második levélben a hang mintha általánosabb lenne, kevésbé konkrét és határozottan keményebb. Ott a gyülekezet jó híre örvendzeti meg az apostol szívét, itt inkább a kitartásra való buzdítás áll az előtérben.

Kérdések merülhetnek föl a két levél összetartozásáról. Az első levél legfontosabb „hozama” azoknak az apostoli vigasztalása, akik Pál utolsó ott tartózkodása óta szeretteiket veszítették el. Mi lesz velük? – kérdezték nyugtalanul, hiszen nem várhatták meg életben az Úr hirtelen visszajövetelét, amit az apostol következetesen hirdetett nekik. A veszteség nemcsak fájdalmat és gyászt, de nagy elbizonytalanodást is okozott, mind az érintetteknek, mind az egész gyülekezetben is. Pál vigasztalása abban csúcsozódik – ahogy azt később is ismételten hirdette –, hogy akár élünk, akár halunk, mindenkor az Úréi vagyunk. Azaz életünkben, halálunkban, sőt az örökkévalóságban is.

A második levél, úgy tűnik, hogy nem számol már az Úr hamaros visszajövetelével. Vallja ugyan nyomatékosan, hogy

a visszajövetel tényében nem lehet kételkedni (1,7–10), de akik azt állítják, hogy már itt az Úr napja (2,2), azok okozzák a gyülekezetben úrrá lett nyugtalanságot és elbizonytalanosítást. Arra kéri ezért a gyülekezetet, hogy ne engedje becsapni magát (2,1), akármilyen ügyesen is próbálják ezt elhíttetni vele.

Az Úr megjelenésének előjelei

Valószínűleg kettős oka van szerzőnknek arra, hogy ez ellen határozottan tiltakozzék. Részletesen próbálja leírni, hogy az Úr megjelenésének milyen „előjelei” lesznek még. Mindegyik a hitehagyást említi, aztán a törvénytelen ember, a „kárhozat fia”, majd az azt még visszatartó (erő?) megjelenését (2,3–7). Írásmagyarázóknak már a második század óta gondot okozott ezek azonosítása. Mire gondolhatott a szerző? – ez a kérdés nyitva marad. A hitehagyás vagy aposztázia minden korra jellemző lehet. A kárhozat fiát is nehéz azonosítani egy személlyel vagy intézménnyel. Szerzőnk csak annyit mond, hogy munkája már titokban folyik közöttünk, s majd egy adandó pillanatban nyíltan is „megjelenik” (2,8). Többen gondoltak itt a Dániel könyve 2. és 7. fejezetében megjelenő hatalmakra. Mások az antikrisztust vélték fölfedezni benne, bár szövegünkben a szó maga nem szerepel. – Még több találgatásra adott okot az a gondolata, hogy ezt a törvénytelenséget valami egyelőre visszatartja. Már Kr. u. 200 táján a Római Birodalomban látta ezt az erőt az egyik egyházatyja, későbbiek Nagy Károly német-római császárságában vélték fölfedezni ennek megtestesülését. Ismét mások szívesen kap-

csolták össze a képet a Jelenések könyve „vadállatokról” szóló fejezeteivel.

Másodsorban szerzőnket a gyülekezetben előállt állapotok aggasztják. Úgy látszik, hogy egyesek az Úr küszöbön álló visszajövetelére való hivatkozással egyszerűen elhanyagolták a mindennapi életükkel való törődést. Szembeállítja azért a saját szorgalmas életét – amit ő a „tőlünk átvett hagyomány-nak” nevez – azokéval, akik rendetlenek, lusták, tétlenek. Követendő példaként állítja magát eléjük. De ezen túlmenően követeli olvasóitól azt is, hogy az ilyenektől tartsák távol magukat, vagy – ha erősebben akarjuk fordítani: – foglaljanak (ellenük) állást. Logikusnak tartja tehát, hogy a manapság szállóigévé lett markáns fenyegetést mondja ki: „*ha valaki nem akar dolgozni, ne is egyék!*” (3,10). Az Úr eljön majd, efelől nincs kétség, de addig is kötelesek a „hagyomány szerint” élni, azaz „*csendben dolgozva, a maguk kenyerén*” élni (3,12).

A két levél viszonya

A két levél helyes viszonyának megértése attól függ most már, hogy milyen megoldást fogadunk el? Mondhatjuk azt, hogy az Úr visszajöveteléről írottak *kiegészítik* egymást. Először Pál Jézus azonnali megjelenésével biztatott és vigasztalt. De távolról sem akarta a hívőket ezzel elbizonytalanítani. Időközben már belátta, hogy ez nem áll küszöbön. Ezért írta kiegészítésül annak előjeleit, amelyek titokban már folyamatban is vannak. Jó, ha ezeket fölfedezi a gyülekezet, mint előjeleket.

Ha viszont *ellentétben* állónak látjuk a két levél érvelését, akkor fölvetődik a már régóta hangoztatott sejtés, miszerint

ezt a második levelet nem írhatta Pál apostol. Nem mondhatott ellent önmagának. Hanem valószínűleg egy másod-harmad-generációs hívő keresztény húzódna meg Pál apostol tekintélyt parancsoló neve mögött, aki már a gyülekezet megváltozott, új helyzetére reagálna.

Akármelyik érvelést fogadjuk el, ez mit sem von le a levél tartalmi értékéből. Szeretné ébren tartani bennünk is az Úr visszajövetelének bizonyosságát, amire mindig is szükség van. Erősíteni akarja a hívők öntudatát, ami ma is kelendő lehet. Biztosít az Úr hűségéről, aki még a gyengélkedő és botladozó keresztényektől sem vonja meg segítségét és üdvösségét. Levelünk a reményt sugározza, amely nélkül se a hit, se a szeretet nem élhet meg!

*„Maga a békesség Ura adjon nektek mindig,
minden körülmények között békességet.
Az Úr legyen mindnyájatokkal!”*

(3,16)

Útmutató pásztoroknak

Három olyan irat van az Újtestamentumban, amelyeket a 18. század óta „pásztorleveleknek” neveznek a kutatók: a Timóteushoz írt két és a Titushoz írt egy levél. „Pásztorinak” a hang, a stílus, no és a tartalmuk miatt nevezik őket. A levelek szerzője – akár Pál, akár valaki más a környezetéből – olyan utasításokat, szabályokat, rendelkezéseket közöl a címzettekkel, amelyeket már megszervezett gyülekezetek mindennapos életében kell megvalósítaniuk. Az imádkozás és az istentiszteletek helyes megtartása ugyanúgy téma itt, mint a gyülekezeti vezetők, diakónusok, egyéb tisztviselők felkészítése, kiválasztása és méltó magatartása. Az apostoli elhívás méltatása és értékelése is igen fontos, akár csak a téves tanítások elleni küzdelemre való buzdítás.

Ám pontosan ezek a témák azok, amelyek a kutatókat már régtől kezdve elgondolkodtatták. Hiszen Pál apostol ugyan sok mindennel foglalkozik leveleiben, amelyek a gyülekezeti életével kapcsolatosak, de nehezen tudjuk elképzelni, hogy már gyülekezeti hivatalokról, tisztségviselőkről, nem is beszélve gyülekezeti rendtartásokról írt volna. Feltűnő a három iratban a *hit* szó gyakori használata is. De míg Pálnál a hit az Isten és az ő üdvösséges terve iránti bizalmat jelenti, addig itt már inkább tanítás, hitszabály jelentése van. (1Tim 3,9; 2Tim 4,7) – Ugyancsak nehezen tudjuk elhelyezni a három iratot

abba az idői keretbe, amelyet az Apostolok cselekedetei könyve nyújt, mint Pál működésének idejét. – A levelek sorrendje is valószínűleg fordított. A 2Tim levelet az élettől búcsúzni készülő Pál írja – „...*futásomat elvégeztem...*” (2Tim 4,7) –, míg az elsőt egy, a mindennapi szolgálat sűrűjében álló misszionárius (1Tim 6,11–16). A Tit levélben pedig széles, jövőbeli tervekről van szó, amelyeket a Krétára került hírnöknek meg kell valósítania. Például: „presbitereket állíts szolgálatba városonként...” (Tit 1,5). Elképzelhető hát, hogy a Tit érdemel idői elsőbbséget a másik kettő előtt.

*

A 2. század végétől mégis igen szívesen olvasták a három levelet az egyházban, Pál többi levelével együtt. Az olvasót kétségkívül megragadja a szerző sok, személyes vallomástétele (1Tim 1,12–19), hitvallása (1Tim 3,16; Tit 2,11–14), sőt emberi gyengeségének (2Tim 4,10) és feledékenységének (2Ti, 4,13) bevallása is. Megragadó a (nyilván idősebb) apostol féltő gondoskodása fiatal tanítványairól és azok jó felkészüléséről. Teológusok szívesen hivatkoztak a gyülekezeti rendtartásokhoz jól használható elemekre vagy a Szentírás elsőbbségére és isteni eredetére (2Tim 3,14–17). Az evangélium szolgálatára minden időben készülők kiküldésének és hűségese kitaratásának sok jó indítást és útmutatást adtak ezek a levelek (2Tim 2,3–6), mint ahogy bátorítást is a szolgálatukhoz (1Tim 4,12–13, 2Tim 4,2). – Aki pedig keresztény életviteléhez napi útmutatást keres, az is megtalálja a szükséges üzenetet a megelégedésről (1Tim 6,6–11), a félelemmentességről (2Tim 1,6–

7), a példaadásról (Tit 2,7), de főleg az Isten hűségéről (2Tim 2,11–13), az egyedüli közbenjáróról (1Tim 2,5–6), a küszöbön álló, nehéz időkről (2Tim 3,1) vagy az imádkozásról (1Tim 2,1–2).

*

Markáns mondatokat is bőven találhatunk a pásztorlevelekben, amelyeket gyakran és előszeretettel idézünk. Bizonytalankodóknak erőt adhat, hogy *„ismeri az Úr az övét”* (2Tim 2,19). A hitüket komolyan vevőknek biztatást: *„...harcold meg a hit nemes harcát!”* (1Tim 6,12). Az elbizakodottaknak szól az intés: *„...ha pedig versenyez is valaki, nem nyer koszorút, ha nem szabályszerűen versenyez”* (2Tim 2,5). A kishitűeknek segíthet az utalás az Úrra, *„aki önmagát adta értünk, hogy megváltson minket minden gonoszságtól, és megtisztítson minket a maga népévé, amely jó cselekedetre törekszik”* (Tit 2,14). – Ám a legismertebb és legkedveltebb ige ez a végrendeletszerű vallomás: *„Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam, végezetre eltétetett nekem az igazság koronája...”* (2Tim 4,7–8)

Beláthatatlan azok száma, akiknek életét, el egészen a halálukig, ezek a csodálatos igék kísérték, és akik életét ma is kísérik. Legyen értük hála Istennek – függetlenül attól, hogy eredetileg ki írta őket.

*„Valóban nagy nyereség a kegyesség
megelégedéssel, mert semmit sem hoztunk
a világba, nem is vihetünk ki semmit belőle.”*

(1Tim 6,6–7)

*„Az Isten által vetett szilárd alap azonban megáll,
amelynek a pecsétje ez: »Ismeri az Úr az övéit,
és hagyja el a gonoszt mindenki,
aki az Úr nevét vallja!«”*

(2Tim 2,19)

*„Mert megjelent az Isten üdvözítő kegyelme
minden embernek, és arra nevel minket,
hogy megtagadva a hitetlenséget és a világi
kívánságokat, józanul, igazságosan és kegyesen
éljünk a világban.”*

(Tit 2,11–12)

„...a szeretet miatt inkább csak kérlek ...”

Nagy felindultságában írhatta Pál apostol az általunk ismert legrövidebb levelét, a Filemonhoz címzettet, hiszen közben kellett járnia egy rabszolgáért, akinek szökését a törvény halállal büntette. Ez a „halálra ítelt” azonban időközben a szívéhez nőtt, és ő krisztushitre térítette. Levele ékes példa az ízig-ívrig misszionárius tusakodásának a törvény sérthetatlensége és a szeretet mindent legyőző ereje között. Fáradozásának sikeres vagy sikertelen kimeneteléről a levélből mit sem tudunk meg. Ettől függetlenül már a legkorábbi időktől kezdve ott találjuk ezt a kedves írást a páli levelek gyűjteményében. Sőt Antiókhiai Ignác többszörösen említ egy efezusi püspököt, akit Onézimosznak hívtak. Lehetséges, hogy az egykori szökött rabszolgából – hihetetlen karriert befutva! – egyenesen püspök lett? Egy másik levelében utal Pál arra, hogy a címzettek közül való volt Onézimosz, tehát Filemon és családja kolosséi polgárok voltak (Kol 4,9). Levelét valószínűleg Efezusból írta Pál, valamikor Kr. u. 53–55 között.

Következetlen Pál?

Következetlenségét kritikusok többször vetették szemére Pál apostolnak. Itt Onézimosz, a szökött rabszolga számára nemcsak büntetlenséget, de egykori gazdája családjába való újra

fölvételét is kéri. Egy másik levelében még úgy látszik, más volt a véleménye. Ezt írta Korinthusba: „*Mindenki maradjon abban a hivatásban, amelyben elhivatott. Rabszolgaként hívatnál el? Ne törődj vele. Ha viszont szabaddá lehetsz, inkább élj azzal!*” (1Kor 7,20–21) – Kettős válasszal utasíthatjuk vissza a kritikát. Egyrészt ezt a nehezen fordítható utolsó mondatot Károlitól eltérően úgy kell lefordítani, hogy: „*Ha viszont szabaddá lehetsz, inkább élj azzal.*” S bár igaz, hogy az ókori kereszténység nem volt rabszolga-felszabadító mozgalom, már itt látható, hogy az apostol tudott a szabadság méltóságáról, s azt Korinthusban sem titkolta el. – Másrészt jó, ha figyelünk Pál kérésének egészen más megindolására. A megtérítettet a saját fiának nevezi, s a Filemon által befogadandót pedig a saját szívével (12. v.), azaz önmagával azonosítja (17. v.), s mint ilyet bízza rá Filemon szeretetére és hitére. Pál itt is hű önmagához és evangéliumához: tudja, hogy a törvény (szigora) nem old meg semmit, inkább teherré lesz. Ám a szeretet „*nem rója fel a rosszat..., mindent elfedez..., mindent eltűr... A szeretet soha el nem múlik.*” (1Kor 13,4–8). Lehet a római törvény a rabszolgakérdésben következetesen igazságos, de még akkor is messze elmarad attól, amire a szeretet képes! Ez kihívás volt Filemon felé, s most kellett tettel bizonyítania.

Betekintés az első gyülekezetek életébe

Három további oka is van annak, hogy kincsnak tartjuk ezt a kis levelet. Félreértjük Pált, ha írását valami magánlevélként értelmezzük. Nem csak Filemonnak szól, akinek valószínűleg nagy háza és udvartartása van, tehető ember és jog szerint

Onézimosz tulajdonosa. Appiának, a címzett feleségének is szól a levél, ami nem lényegtelen, hiszen római házban a háziasszony volt a rabszolgák felelőse. Pál nyomatékkal említi őt, akinek valószínű hibájából szökhett meg Onézimosz, s akit a családban emiatt meg is szólhattak. – Sőt, ezen túlmenően a „házadban levő gyülekezetnek” is szólt az üzenet, amelynek Arkhipposz lehetett a lelki vezetője. S ez a második értékes értesülés: az első kereszténység *nem volt templomos közösség*. Házaknál jöttek össze a hívők istentiszteleteik megtartása végett. Tudunk jeruzsálemi (ApCsel 1,13; 2,46; 5,42), korinthusi (ApCsel 18,2), troászi (ApCsel 20,8), római (Róm15,5.14.15), laodiceai (Kol 4,15) házi gyülekezetekről. Arról is, hogy „házanként törték meg a kenyeret”, azaz az Úr vacsoráját ünnepelték (ApCsel 2,46). Fontos volt tehát, hogy Krisztus követői „házi” közösségben éltek, ahol megszűnt az úr és a szolga, a szegény és a gazdag, a férfi és nő, a felnőtt és a gyermek közötti különbség. Az egyedüli biztos összekötő kapcsot közöttük Jézus Krisztus jelentette (Gal 3,26–29).

Mély értelmű szójáték

Végül a levél egyik mély értelmű szójátékára is fel kell hívünk a figyelmet. Pál elismeri, hogy Onézimosz haszontalan szolga volt, amikor urától megszökött. Most viszont hasznos mind Pálnak – akit talán még gondozott is börtönében –, mind pedig Filemónnak (11. v.). A szójáték sajnos csak az eredeti szövegből derül ki: görögül a *chrésztoosz* hasznosat, az *achrésztoosz* haszontalant jelent. Viszont rokon mindkettő Jézus messiási nevével, amely görögül *chrisztooszt*, azaz Krisz-

tust jelent. Ő az Isten krisztosza, azaz felkentje. És ha most nagyon szó szerint értelmezzük Pál mondatát, akkor nem kevesebbet mond itt, mint hogy Onézimosz előbb nem volt a Krisztusé, most viszont igen. Így helyettesítheti Filemont, az apostolt szolgálva (13. v.), s így fogadhatja őt szeretettel vissza, mint „szolgánál nagyobbat” (16. v.), mint szeretett testvért egykori tulajdonosa. Most „hasznossá” lett, ahogy azt már a neve is mutatja.

A 12. versből kitűnik, hogy Onézimosz időközben visszatért urához, s magával vihette biztonság kedvéért magát a páli levelet is. Nem tudjuk, hogy a kísérő levéllel Pál elérte-e célját. Mindenesetre ő és Onézimosz is nagy kockázatot vállalt a hazamenetellel, illetve hazaküldéssel. S talán ennek enyhítésül jelentette be a maga személyes látogatását is Filemon házába (22. v.), sőt még az Onézimosz okozta anyagi kár kiegyenlítését is kilátásba helyezte (18. v). Munkaerőkiesést kellett kárpótolni, vagy Onézimosz szökése előtt meg is lopta volna gazdáját? Nem tudjuk.

Pál magánál tarthatta volna a megtérítettet, de inkább lemondott erről a jogáról, a szeretet végett. Luther ebben látja, hogy az apostol milyen jó tanítványa Krisztusnak. Aki megtarthatta volna isteni méltóságát, de inkább „megüresítette” magát (Fil 2,7), és hozzánk hasonlóvá lett, hogy Isten előtt közbenjárjon értünk. „Így vagyunk mi mindnyájan a Krisztus Onézimoszai, ha hiszünk.”

„Az Úr Jézus Krisztus kegyelme a ti lelketekkel!”

(25. v.)

Gyógyír elsodródás ellen

Egyedülálló irata az Újszövetségnek a Zsidókhoz írt levél. Valószínűleg olyan lelkipásztori írásnak kell tekintenünk, amelyben egy, a testvéreit féltő testvér szólal meg. Gondjaikat a magáénak tekinti, osztja félelmeiket, igyekszik behelyezkedni nehéz helyzetükbe, megértéssel járja körül tévelygéseiket. S mindezt nem amolyan tanító bácsi módján, kioktatással és felülről teszi, hanem beleéléssel és tapintattal. Azt mondhatjuk, hogy ez a levél az egész Szentírás leginkább lelkigondozó-lelkipásztori irata. Már csak ezért is érdemes komolyan foglalkoznunk vele.

Stílus és nyelvezet

Már a stílusa és nyelvezete is erről tanúskodik. Egyedülálló, ahogy a megszólítottakat „*szent testvéreim*”-nek nevezi (3,1). Gyakran ír – magát is beleszámítva – többes számban, s ez a testvéri azonosulás, az egymás terhe felvállalásának a jele. Nem is tehet másképp, ha annak az Úrnak a nevében akar szólni, aki „*együtt tud érezni a tudatlanokkal és tévelygőkkel*” is (5,2). Valóságos művésze a nyelvnek, igen előkelő, finom stílusban fogalmaz. Saját iratát a vigasztalás igéjének nevezi, amely magában foglalja a buzdítást, a bátorítást, az intést és az útmutatást. Szinte minden sorával érzékelteti, hogy annak

a Jézus Krisztusnak a nevében ír, akihez bizalommal lehet fordulni, „amikor segítségre van szükségünk” (4,14–16), és akit érdemes szemlélni, rá fölnézni, őt kikémleni, nehogy elcsüggedjünk (12,2–3). Szemfüles igemagyarázó számolta meg, hogy levelünk emelkedett stílusú szövegében nem kevesebb, mint 152 olyan szót használ, amelyek egyébként az egész Újtestamentumban nem fordulnak elő.

Jézus, a „hit szerzője és beteljesítője”

Ki is ez az Úr, akiről szólni akar a szerző? Hát bizony nem a Betlehemben született, Názáretben felnőtt tanító és csodatevő *ember* Jézus. Nem foglalkoztatja a Názáreti személye, nem ír a tetteiről, működéséről. Nála Jézus mint a Felkent, a Krisztus áll a középpontban, aki a hit szerzője és beteljesítője (12,2). Ez a Krisztus magasan fölötte áll a törvénynek, Melki-sédeknél, Mózesnél, de még az összes prófétánál is nagyobb. Ő az igazi Főpap, mégpedig az összehasonlíthatatlanul igazi és tökéletes. Akinek mégis „*mindenben hasonlónak kellett lennie a testvéreihez, hogy irgalmas és hű főpap legyen*” (2,17). Neki is kísértéseket kellett elszenvednie, de nem bukott el, s ezért az ő áldozata egyszeri és megismételhetetlen.

Jézus, a tökéletes Főpap

Erről a tökéletes Főpapról kíván szerzőnk bizonyosságot tenni. Ezért érdemes „rövid levele” mondanivalójára figyelni, mert abban óvás, intés, buzdítás, erősítés és vigasztalás rejlik. Aki ugyanis nem ezen a Főpapon tájékozódik, az könnyen elsod-

ródik, elszakad a gyülekezettől, elveszíti a Krisztussal való együttöröklése jogát. Ez a veszély fennáll, üldözések, gyalázások közepette különösen is. Sőt, éppen ekkor van szüksége annak megtapasztalására, hogy mit jelent, ha „az igaz ember hitből él” és hogy a Krisztus-hívő nem hátrál meg (10,39), sőt hozzájárulhat az ellankadt térdek és a lecsüggesztett kezek ki-egyenésítéséhez (12,12).

A hit

Csak ebben az iratban olvashatjuk a hit meghatározását, sehol másutt az Újtestamentumban. *„A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.”* (11,1) Ezt a nehéz mondatot azonban a szerző nem magyarázza tovább, hanem egy egész fejezeten át (11.) ábrázolja. Mégpedig ótestamentumi alakok egész sorával, Ábel-től kezdve egészen Ábrahámig, Mózesig és a prófétákig. Ők a „hit hősei”, mert egész életüket a reménység, a bizalom és az Isten ígéreteiről való szilárd meggyőződés vezette. Vallástételükkel ők lesznek a hit tanúi, érdemes hát rajtuk tájékozódni (12,1).

Ki, mikor, hol?

Csak találgatni tudjuk, hogy mikor és hol íródhatott ez az irat. Szerzőjét sem ismerjük. Kutatók már legalább tizenhárom különböző szerzőt tétéleztek föl az idők folyamán, köztük Pál apostolt és Jézus anyját, Máriát is. S ahogy a szerzője nevét nem lehet ma már teljes bizonyossággal megállapítani, úgy a

keletkezése helyét és idejét sem. Sok érv szólna amellett, hogy a Kr. u. hetvenes-nyolcvanas években íratott, talán Efezusban. Biztos azonban, hogy nagy műveltségű, zsidó keresztény gyülekezeti vezető írhatta olyanoknak, akik az Ótestamentum kép- és hitvilágát nagyon jól ismerték. Különben meg sem értették volna sorait. Ugyancsak biztos, hogy a szerző az üldözött, megkísértett, a hittől és a gyülekezettől elhidegült vagy éppen elhidegülni készülő hittestvéreit tartotta szem előtt, akiket erősíteni és egymás megerősítésére felkészíteni akart. S tette ezt nagyon hűségesen és okosan. Abban a hitben, hogy Ura *„Jézus Krisztus tegnap, ma és mindörökké ugyanaz.”* (13,8)

„A hit pedig a remélt dolgokban való bizalom, és a nem látható dolgok létéről való meggyőződés.”

(11,1)

Értéktelen, ami nem válik tetté!

Nem ezt az újtestamentumi iratot kell azok kezébe adni, akik először szeretnének megismerkedni a kereszténységgel és tanításával. Összesen kétszer és akkor is inkább csak futólag említi Jézus nevét, egy szót sem szól életéről, tanításáról. Szenvedésére és feltámadására még csak nem is utal. Pál levelei alapján megszoktuk, hogy nemcsak a keresztény gondolkodásnak, de az életvitelnek is, úgymond, teológiai megokolást adjunk. A keresztény magatartás csak akkor igazi, ha tudatában van, hogy arra épül, amit az Úr adott, tett és mondott. A veszély mindig is fennáll, hogy az Úrtól elszakított erkölcsi tanítás előbb-utóbb merő moralizálássá, kisszerű „jóra törekvéssé” válik csupán, amely végső soron nem adhat tartást.

Zsidó hangvételű írás?

Az első benyomás Jakab levele olvasásakor nem csak ezt a veszélyt sejteti velünk, hanem egyszerűen azt, hogy végeredményben tipikus zsidó hangvételű írást tartunk a kezünkben, amely erősen emlékeztet az Ótestamentum néhány bölcsességi könyvére. Sőt, egyes kutatók szerint a múlt században felfedezett híres qumráni tekercsek szellemisége is felfedezhető benne. Többen úgy vélték, hogy levelünk mintegy másolata az 1Móz 49-ben található áldássorozatnak. Ott a ha-

lálra készülő Jákób pátriárka magához hivatja tizenkét fiát, hogy megáldja őket, és jövőjüket felfedje. Már a név azonossága – Jákób, Jakab – is árulkodó. De még inkább a tizenkettes szám a törzsek jövődjének jele, hiszen levelünket a mi Jakabunk is a tizenkét törzshöz intézi, amelyek a világon szétszóródva élnek. Ám ez a tizenkettes szám még nagyobb szerepet is kap itt: az egész levél tizenkét sorba vagy csokorba beosztott intést és utasítást tartalmaz. Nem csoda, ha kutatók évszázadokon át azt látták, hogy nyelvileg és tartalmilag is sok más korabeli irattal rokon, s hogy zsidó ember írta zsidó olvasóknak.

Levél vagy intések gyűjteménye?

Megerősítette ezt a véleményt az is, hogy az újtestamentumi iratok gyűjteményébe Jakab levele csak igen későn került be. A harmadik században említette először Origenész egyházatyja, de egyáltalán nem úgy, mint a „szent iratokhoz” tartozót. Az is feltűnt, hogy iratunkat alig is lehetne levélnek nevezni, hiszen azon kívül, hogy az első mondatában magát és címzetteit közli a szerző, ezután semmiféle konkrétumot – helyet, időt, nevet, eseményt nem sorol fel, ami a megítélés biztos támpontja lehetne. Így inkább azt kell mondanunk, hogy általános, az életvitelhez szükséges intések gyűjteményének nevezhetjük, amely az egész világra szétszóródott keresztényekhez szól. Azzal a megjegyzéssel persze, hogy az első keresztények zsidó származásúak voltak, de mint Jézus követői, az új Izraelnek, azaz a tizenkét törzs méltó utódjának tartották magukat. Szá-

mukra készült volna ez a levél, hogy életfolytatásukhoz biztos alapokat nyújtson.

Luther és a Jakab-levél

Luther soha nem magyarázta ezt a levelet, mert úgy vélte, hogy ellentmond a páli tanításnak. Mert míg Pál azt hirdette, hogy *„hit által igazul meg az ember, a törvény cselekvésétől függetlenül”* (Róm 3,28), addig Jakab szinte kihegyezetten veti ellenébe a mondatot: *„Látjátok tehát, hogy cselekedetekből igazul meg az ember, és nem csupán a hit által.”* (2,24) A feltűnő azonban az, hogy mindketten éppen Ábrahámot hozzák fel a maguk állítása igazolásaként. Emiatt se szerette a reformátor ezt az iratot, de elismerte, hogy fontos mondanivalója van a szenvedésről és az imádságról, s ezért olvasásra ajánlotta. Különben „szalmalevélnék” tartotta és nem apostoli iratnak.

Helye az Újtestamentumban

Ma úgy látjuk, hogy Jakab levelének biztos helye van az Újtestamentumban. Ezt néhány „erénye” szavatolja. Nincs még az újtestamentumi levelek között olyan, amely annyit utalna Jézus szavaira, mint éppen Jakab levele. Nem csupán az eskü szigorú tiltására (5,12) gondolhatunk, amit Jézus szájából anynyira jól ismerünk (Mt 5,34), de még vagy két tucatnyi további helyet is fel lehetne sorolni, ugyancsak a Hegyi beszédből. Jakab nagy hangsúlyt helyez arra, hogy nem elég hallani, hallgatni az Isten ígését, hanem azt tettekre kell váltani. Szerinte

becsapja magát az, aki csupán saját lelke ápolása végett figyel az igére. Tetté kell válnia a hallottaknak, mert a kettő szorosán összetartozik. Ezt pedig egészen konkrét példákon mutatja meg: a ruhátlan és éhező nem nyer semmit abból, ha keresztény szeretettel sajnálkozunk fölötte, de ténylegesen nem segítünk neki (2,15). Jótettekkel kell megmutatni az ige hatalmát és erejét (2,18). Nyilvánvaló, hogy Luther – aki annyira a megigazulás egyedül hit általi megvalósulására volt kénytelen összpontosítani – nem foglalkozott annyira a hit megvalósító, realizáló következményeivel. Pedig ki lehet mutatni, hogy maga Jézus is tanítása nagy többségét a megvalósítás szándékával és reményében hirdette: *„Menj el, te is hasonlóképpen cselekedj”* – mondta az irgalmas samáriairól szóló példázat hallgatójának (Lk 10,37). S mennyire félreérthetetlen, ahogyan Jézus a Hegyi beszéd végén élesen állítja szembe azt, aki hallgatja és nem teszi, azzal, aki meghallja az igét és annak megfelelően cselekszik is! – De még feltűnőbb az, ahogyan Jakab levele egyik fő témájává teszi a szegények, a kicsik, az árvák és az özvegyek ügyét. Nem csak követeli – a törvénynek megfelelően – megsegítésüket és pártfogásukat, de ezt azzal is aláhúzza, hogy nekik helyezi kilátásba az Isten országa örökségét a gazdagokkal szemben (2,5). Kutatók ugyan azt hangsúlyozzák, hogy ez is a zsidó etika eredménye. Aki azonban ismeri Jézus magatartását és ezzel kapcsolatos tanítását, az nagyon hamar látja, hogy Jakab mennyire éppen rajta tájékozódott. Ő mondta boldogoknak a szegényeket (Lk 6,20), és ígérte nekik az Isten országát. Ő beszélt az „értetlen”, bolond gazdagról és az „Ábrahám keblén” nyugvó szegény Lázárról (Lk

16,23). Ő ítélte el a mammont és értékelte nagyra a szegény asszony két fillérjét.

*

Ne zavarjon bennünket Jakab levele szorgalmas olvasásában az, hogy vajon ki rejtőzhet a szerző neve mögött. Erre egyértelmű választ nemigen kaphatunk. Egyképpen lehet ő az igazságos Jakab, az Úr testvéreinek egyike (Mk 6,3), aki később a jeruzsálemi keresztény gyülekezet püspöke lett, és Kr. u. 52-ben vértanúhalált halt. De lehet egy másik, mindenképpen tekintélyes személy is, aki büszkén vette magára a Jakab/Jákób pátriárka nevet. Az évszázadok óta folyó vitának mindig is voltak pártfogói és ellenzői. Mi ebben nem igen lehetünk döntőbírák. Ettől függetlenül azonban ma is hat közöttünk Jakab írása. Megkérdez bennünket, hogy hogyan figyelünk az Isten igéjére, összehangoljuk-e a hitünket az életvitelünkkel, és kötelességünknek tartjuk-e a felebarát haladéktalan megsegítését. Amíg ezt az őrálló feladatot végzi közöttünk, szeretnünk kell Jakab levelét. Nehogy beigazolódjék az, amit a múlt századi neves bibliatudós mondott, hogy tudniillik a reformáció egyházai maguknak okoztak jóvátehetetlen kárt, amikor nem vették komolyan Jakab levelének üzenetét!

*„Legyetek az igének cselekvői, ne csupán hallgatói,
hogy be ne csapjátok magatokat.”*

(1,22)

Reménységre születettek

Sajátságos korba vezeti el olvasóit a Péter apostol neve alatt megőrzött két levél: a korai kereszténység két különböző korszakába. Ha a két levelet egyvégtében elolvassuk, magunk is rájövünk, hogy a kettőnek a háttere nem azonos. Mert míg 1Pt (Péter első levele) legfontosabb feladatának azt tartja, hogy megrágalmazott és meggyanúsított keresztények reménységét erősítse, addig 2Pt (Péter második levele) betolakodott szekták ellen veszi fel a küzdelmet, amelyek elhomályosítják a világvége és az ítélet, az új ég és új föld várása reménységét, és elbizonytalanítják a Krisztus visszajövetelét várókat.

Abba az időbe vezet el 1Pt, amikor a keresztény hitre való áttérés a környező világtól való teljes elfordulással járt együtt. Ha János azt írta híveinek, hogy *„ne szeressétek a világot, se azt, ami a világban van”*(1Jn 2,15), akkor azt szó szerint vették, és be is tartották az új megtértek. Ennek megfelelően tartózkodtak például a közéleti szerepléstől, mert az a pogány istenek tiszteletét is megkívánta. Nem jártak az akkor olyan divatos teátrumba, azaz színházi előadásokra, mert ott a szereplők a színpadon gyakran erkölcstelenkedtek. Nem lehettek katonák és tisztviselők, mert ez pogány szertartásokon való kötelező részvétellel is járt volna. Szabados, kicsapongó, léha orgiáktól is tartózkodtak, mert komolyan vették új hitük tanítását az életszentségről. Kétség kívül elzárkóztak így a világ

elől. Istentiszteleiteken pogány hitetlenek nem vehettek részt, s a legnagyobb titoktartás mellett vettek úrvacsorát. Egymást testvéreknek nevezték, s boldogok voltak, hogy – bár azelőtt nem tartoztak a zsidósághoz, amely magát Isten népének nevezte – most ők alkotják Isten népét, az Isten családját.

Nem csoda, ha pogány környezetük egyre gyanakvóbban szemlélte viselkedésüket. Hírek és pletykák kezdtek elterjedni róluk. A hivataltól való tartózkodásukat isteneik megvetésének tekintették. Híre ment, hogy húst esznek és vért isznak összejöveteleiken, s a zsidókhoz hasonlóan megvetéssel szólnak a közösségükön kívül levő világról. Titokzatosaknak tartott összejöveteleiken „semmi sincs nekik megtiltva”, azaz mindenfélét megengedhetnek maguknak – ahogy azt még olyan tudós történetíró, mint Tacitus is, egész komolyan állította.

Vádak a keresztény közösség ellen

Idővel kialakult a vád is a keresztények ellen: ateisták, erkölcstelenkedők, babonások, no és az emberi nem gyűlölői. Helyenként fellángolt ellenük a gyűlölet, és tettelegességre is sor került. Megrágalmazták őket, mint gonosztevőket (2,12) és közönséges bűnözőket (3,16), s bizony a „megpróbálás tüze” érezték környezetük ellenségeskedését (4,12). Antiókhiai Ignác még büszkén jegyezte meg, hogy „a kereszténység csakis valami nagyon fontos ügy lehet, ha a világ ennyire gyűlölí”. 1Pt azonban egyáltalán nem büszkélkedik. Egyrészt a hívek zaklatását is Isten akaratával egyezőnek vallja (3,17), másrészt a keresztység által kapott reménységükre apellál (3,21). Erre az

élő reménységre Isten szülte őket a Jézus Krisztus feltámasztása által (1,3).

A reménység

Ez a reménység mondatja Péterrel a biztatás és vigasztaló erősítés ígét. Milyen csoda már az is, hogy ők, akik azelőtt nem számítottak népek, most az Isten népe (2,10), akiket az emberi nem ellenségének csúfolnak, a közrendnek engedelmessékednek – éppen az Úrért (2,13). Akiket sárral dobálnak, azok arról az Úrról vehetnek példát, akit szidalmaztak, de ő nem válaszolt ugyanezzel (2,21–25). Asszonyok, férfiak példás étellel válaszolhatnak az őket erkölcstelenséggel rágalmazóknak (3. fej.). Külön dicsőség, hogy környezetük feslettségében nem vesznek részt (4,3). A példás életvitel most fontosabb, mint a nagy szavak (3,1). S az általuk megtalált igazságért még a szenvedést is vállalhatják, ahogy azt Mesterük is tette (3,14). Hálások lehetnek, hogy gyülekezeteikben Isten Szentlelke gondoskodik önzetlen, nem a maguk hasznát kereső pásztorkról, a generációk egymással való jó együttéléséről, s éberekké teszi őket a körülöttük ordító oroszlánként körben járó ellenséggel szemben (5. fej.).

*

Modern világunkban mintha valami hasonló menne végbe, mint 1Pt idején. Mai társadalmak sem lelkesednek túlságosan a vallásért, s még kevésbé a kereszténységért. Sőt, erős mozgolódás van a tekintetben, hogy a vallásnak még a külső

nyomait is el kellene tüntetni a társadalmak életéből. Vissza kell szorítani a magánszférába, s aki akar, vallásoskodjék magának. Legyen a vallás magánügy! – ez lett a mai idők jelszava. S nekünk nagyon kell vigyáznunk, nehogy – mint annakidején – csupán valami veszélyes, fundamentalista, türelmetlen szektának tartsák kereszténységünket, amelynek nincs létjogosultsága a „haladó, szabad” világban. – Egyet azonban nem engedhetünk meg magunknak – már csak az evangélium érdekében sem! –, hogy tudniillik visszavonuljunk zárt körünkbe a világtól elkülönülve – ahogy azt ma tényleg sok szekta teszi is! –, és önként vállaljuk az elhatárolódást. Éppen ellenkezőleg: legyenek istentiszteleteink, összejöveteleink nyitott kapus alkalmak, ahol szívesen látunk talán csak kíváncsiszkodó, vagy igazán érdeklődő betévedőket is! Ne is áldomdjék a „világ” arról, hogy begubózunk, és magára hagyjuk minden bajával és tévelygéseivel. Bele kell szólnunk annak a világnak az ügyeibe – a Péter féle reménységre hivatkozással! –, amelyet úgy szeretett az Isten, hogy Egyszülöttjét adta érte...

*

Ehhez a szolgálathoz ad 2Pt szinte kézzel fogható utasításokat. Az egyedül üdvözítő hithez még sok mindent kell „ragasztani”, hogy megerősödjünk és ezt a nehéz feladatot el tudjuk igazán végezni. Nem szabad szem elől tévesztenünk Jézus Krisztus visszajövetelére tett ígéretét, s az ezt hirdető próféta szót. Az idők veszélyesek, de még a gúnyolódók és a csúfolódók se tehetik semmissé Isten ígéretét: ez a világ megérett az ítéletre, Isten új eget és új földet teremt, amelyben majd

maradéktalanul az ő igazsága (3,12) lakik. Erre „igyekeznünk” kell, nehogy „biztos meggyőződésünkől” kiessünk (3,17). Nem szabad felülnünk a gúnyolódóknak sem, akik az Úr jövelete késésén akadnak meg, hiszen – szép ótestamentumi gondolat! – ezt inkább Isten hosszútűrésének javára kell ír-nunk, s hálásaknak kell lennünk érte. Az Úr is megmondta már annak idején, hogy ő úgy jön el, „mint éjjeli tolvaj”, amikor senki se számol vele.

Nem késlekedik az Úr az ígérettel! Hát nem biztató ígéret ez elernyedő mai kereszténységünk számára? Péter leveleinek üzenete ma is „testünkre szabott”, érdemes figyelni rá!

*„Ellenben az Urat, a Krisztust tartsátok szentnek
szívetekben, és legyetek készen mindenkor számot
adni mindenkinek, aki számon kéri tőletek
a bennetek élő reménységet.”*

(1Pt 3,15)

*„De új eget és új földet várunk az ő ígérete szerint,
amelyben igazság lakik.”*

(2Pt 3,13)

A félelemmentes szeretet

Sok fejtörést okozott már bibliaolvasóknak az a három újtestamentumi rövid irat, amelyet János három leveleként szoktunk emlegetni és idézni. Hogy ezeket János evangélista vagy valaki más, János nevű ember írta volna, az magukból a levelekből egyáltalán nem derül ki. De a hármas szám is elgondolkodtató, mert az első irat mégis csak különbözik a másik kettőtől. Utóbbiak tényleg levelek: címzettjük van, szerzőjük magát a vénnek, tehát presbiternek nevezi és – a korabeli gyakorlatnak megfelelően – üdvözlettel zár mindkettő. Mindez az elsőről nem mondható el: a szerző nem nevezi meg magát, sem a címzettjeit, üdvözletet sem küld senkinek, és nem is foglalkozik valami konkrét esettel, ahogy azt a másik kettő teszi. Nehezen nevezhető hát levélnek, ezért is adtak már neki számtalan nevet: elmélkedés, körlevél, meditáció, az egész kereszténységhez intézett pásztorlevél stb.

Azt azonban meg kell hagyni, hogy mindhárom szókinccse, stílusa nagyon hasonlít János evangéliumára. S ez nem csak abban merül ki, hogy mind az evangélium, mind az első levél kezdete hatalmas himnusz az *igéről*, az Isten testben megjelent üzenetéről, hanem például az első levélben nem kevesebb, mint tizenhét helyen van szó a megmaradásról, illetve a megmaradni, maradni ígéről. Ez viszont a bibliaolvasót azonnal Jn 15-re emlékezteti, ahol tizenegyszer biztatja Jézus a ta-

nítványait a benne való maradásra. Ahogy a szőlőtőről le-
metszett venyige semmire nem jó, ugyanúgy kell vigyáznia a
tanítványnak, hogy „rajta maradjon”, megmaradjon az igaz
tőkén, amely maga Jézus Krisztus.

Ugyancsak fontos megemlíteni, hogy az újtestamentumi
iratok legrégebb listája óta a három irat soha nem hiányzott a
könyvek felsorolásából. Sőt az első levélből már a Kr. u. 110-
es, 120-as évek között idéztek mások, ami ennek az iratnak
az egyházban élvezett nagy tekintélyére utal, s nincs tudomá-
sunk arról, hogy ezt valaha is kétségbe vonták volna. Hogy
széltében-hosszában elterjedt volt, azt onnan tudjuk, hogy
nem kevesebb, mint hatszáz kéziratredékben találkozunk
vele.

Aranymondások tárháza

Aranymondások gazdag tárháza az első levél, ami tekintélyé-
nek emeléséhez nagyban hozzájárulhatott. Legalább két tucat
olyan mondást találunk benne, amelyek rövidek, frappánsak,
tehát könnyen megtanulhatók és idézhetők meghatározott
helyzetben. Lássunk egy párat: „*A világ pedig elmúlik, és
annak kívánsága; de aki Isten akaratát cseleksz, megmarad
örökké.*” (2,17) „*Azért jelent meg az Isten Fia, hogy az ördög
munkáit lerontsa.*” (3,8) „*Isten szeretet, és aki a szeretetben
marad, az Istenben marad, és Isten is őbenne.*” (4,16) „*...mert
aki nem szereti a maga testvérét, akit lát, nem szeretheti Is-
tent, akit nem lát.*” (4,20) „*Akié a Fiú, azé az élet.*” (5,12) –
Nem csak válságos helyzetbe kerültek tanúsítják, hogy milyen
nagy jelentősége és ereje lehet bizonyos helyzetekben az ilyen

megtanult és az emlékezetben megőrzött „aranymondásoknak”!

*

A második, rövid levél int a hitben és szeretetben való megmaradásra. Ugyanakkor óv az időközben valószínűleg igen megszorodott sok misszionáriustól, mert nem biztos, hogy mindegyik az igaz hitet képviseli. – A harmadikat is ilyen ügyből kifolyólag írja a presbiter. Az első mögött gyülekezeti szakadás állhat, mert szerzőnk így jellemzi a tévtanítókat: *„Közülünk indultak el, de nem voltak közülünk valók...”* (2,19). Gondban is van, hogy „ezek” tagadják azt, hogy Jézus az Isten „felkentje”, tehát emberi formában megjelent Messiása lenne (2,22) – *„amelyik lélek vallja, hogy Jézus Krisztus testben jött el, az Istentől van. Amelyik lélek pedig nem vallja Jézust, az nem az Istentől van.”* (4,2–3) – Ez a határozott intés ma is felrázhatja azokat a keresztényeket, akik Jézust ilyen vagy olyan „ideológiák” szekere elé fognák szívesen, aminek következtében Jézust legfeljebb valami ködös, ideális alaknak képzelik el.

Az első levél még egy másik, nagy feladat tisztázására is vállalkozik. A korai kereszténységben ismételten felütötte fejét az a gondolat, hogy akik Jézus Krisztus követésére szánták rá magukat, azok ezzel valami magasabb, szellemi világba kerültek, ahol a bűn már nem fog rajtuk. Tudomásunk szerint János levele az első olyan irat, amelynek szerzője felszólt az ellen a tévedés ellen. Üzenetnek nevezi azt, hogy a Krisztusban való közösség és a sötétben való járás nem fér meg ugyan egymással, de ez nem úgy „állítható elő”, hogy a bűnöket – amelyek annyira meghatározzák az egész életün-

ket! – egyszerűen tagadjuk. Ez önmagunk becsapása és Isten „hazuggá tévése” lenne (1,8) – mondja nagy határozottsággal. Ehelyett a bűnök nyílt bevallását javasolja (1,9), s a büntelenség illúziója helyett pártfogónkról, Jézus Krisztusról tesz bizonyosságot: *„ha pedig vétkezik valaki, van pártfogónk az Atyánál: az igaz Jézus Krisztus”* (2,1).

*

Lelekítő és óvó irat ez a jánosi levél. Buzdító, lelkesítő jellegét már két kedvenc szava, a győzelem és a kenet is nyomatékosítja. Olyan világban, amelyben már Krisztus hívei is szívesen megalkusznak a világ ízlésével, nem árt felhívni a figyelmet a világot legyőző hitre (5,4) és az Istentől kapott „kenetre”, amely egyedül óvhatja meg őket a világ előtti sietős megalkuvástól. (2,20.27) Pál se látta ezt másképp, amikor ezt írta Rómába: *„...ne igazodjatok e világhoz”* (Róm 12,2).

Kártól is meg akarja óvni az olvasókat: üzenetét érvényesnek tartja egyrészt a megszentelt életre, másrészt az Antikrisztus elleni küzdelemre. Egyre visszatérő gondolatai mind ezek körül forognak, s teszik írását örökké időtálló lelki táplálékká.

Jó, hogy ma is erősödhetünk általa.

*„A világ pedig elmúlik, és annak kívánsága is;
de aki Isten akaratát cselekszi, megmarad örökké.”*

(1Jn 2,17)

*„Ez a szeretet pedig azt jelenti,
hogy az ő parancsai szerint élünk:
ez a parancs viszont az, amelyről kezdettől fogva
hallottátok, hogy aszerint kell élnetek.”*

(2Jn 6)

*„Nincs nagyobb öröm annál, mint amikor hallom,
hogy az én gyermekeim az igazságban járnak.”*

(3Jn 4)

Hitvédelem?

Az Újtestamentumból több Júdás nevű személyt ismerünk. Közülük a Jézust eláruló Iskáriótes a legismertebb. Rajta kívül van egy másik, aki „Jakab fia” (Lk 6,16), a harmadik pedig Jézus testvére (Mk 6,3). Vajon a két utóbbi közül melyik írhatta az Újtestamentum egyik legrövidebb iratát, a Júdás (Júd) neve alatt ismert levelet? A 17. vers úgy utal az apostolokra, mint akik a múltban éltek, s esetleg már meg is haltak. Tehát a „Jakabfi” Júdás nem jöhet számításba. Ez vonatkozik Iskáriótesre is, akitől egyébként is nehezen lehetne ilyen levelet elvárni. Talán akkor az Úr testvére, Júdás a szerző? De akkor miért mutatkozik be „Jakab testvére”-ként, s csak róla mondja, hogy az viszont az Úr testvére? Miért nem mondja egyenesen, hogy ő is Jézus testvére? Hiszen ez még nagyobb tekintélyt kölcsönözne neki! Titok marad ezért valószínűleg továbbra is, hogy ezt a rövid iratot ki írhatta.

További, nehezen eldönthető kérdés az is, hogy a második Péter-féle levél miért közli levele második és harmadik fejezetében szinte szó szerint Júdás levelét? Abban megegyeznek a kutatók, hogy a Péter levél az Újtestamentum legfiatalabb, tehát legkésőbb keletkezett irata. Ha ő Júd-t idézi, akkor az már ismert lehetett a keresztények között, vagyis annak már korábban kellett keletkeznie. Júd tévtanítók ellen ír. Eddig azonban nem sikerült az általa leírt és támadott tévtanítókat

egy olyan csoporttal sem azonosítani, amelyeket abból a korból ismerünk. Talán 2Pt azért vette át Júd vitairatát, mert már Júd is olyan általános leírást adott a tévtanítókról és óvott tőlük, ahogyan az az ő korában szokásban volt?

A levél jellegzetessége

Jellegzetessége a levélnek, hogy a tévtanítók leleplezéséhez nem csupán az Ótestamentumból idéz bőségesen képeket és személyeket, hanem olyan könyvekből is, amelyeket a Kr. u.1. század végén végérvényesen összeállított Ótestamentum könyvei közé nem vettek fel. Idéz Énók könyvéből, s mint tekintélyre hivatkozik rá (14. v.). Sőt, levele 6. és 9. verse mögött is hasonló források állhatnak. Ezért is valószínű, hogy Júd Kr. e. 90 előtt keletkezett.

Tagadhatatlan, hogy még a Szentírással mélyebben foglalkozó keresztény körökben is alig-alig fordul felé az érdeklődés. Talán okkal, hiszen huszonöt verséből legalább tizenhat kizárólag a szerző által leírt és támadott tévtanítókkal foglalkozik, illetve azoktól óvja olvasóit. Nagyon szép stílusú szövegében még ráadásul tizenegy olyan szót is használ, amelyek különben az egész Újtestamentumban nem is fordulnak elő. Talán ezért is vonakodunk tőle, hiszen sok kifejezése idegenül hangzik.

Mégis meglepő, hogy – eltekintve a 2Pt általi idézéstől –, már a korai időktől kezdve számon tartották levelünket. Az újtestamentumi iratok körülbelül Kr. u. 180-ból ismert első listája, az úgynevezett Muratori Kódex is az újtestamentumi könyvek között sorolja fel. Az idők folyamán azonban bőven

akadtak elutasító vélemények is. Ezek főleg azt kifogásolták, hogy Júd kipellengérezzi ugyan a tévtanítókat, de nem állítja fel szembe velük az ő igaznak tartott tanítását, amit védelmezni kíván a tévtanítókéval szemben. Így csak azt érezzük, hogy negatív a hangvétele. Annál is inkább, mert 3. versében ugyan maga is bevallja, hogy a „közös üdvösség felől” (valószínűleg ezen az evangéliumot kell érteni) akart írni. De hát ez bizony elmaradt és vállalkozása vitatkozásba torkollott.

A levél „kerete”

Mi vonhatta magára mégis Júd olvasói figyelmét? Feltehetőleg a levél kezdete és a vége. Utolsó két verse a bibliaismerőt Róm 16,25–27-re emlékezteti. Mindkettő szárnyaló dicsőségmondás arról, aki megőrizheti (Júd), illetve megerősítheti (Róm) a címzetteket. Köszönet annak, aki mindkettőt elvégzi. Ő a hatalmas, egyedül üdvözítő (Júd), illetve az egyedül bölcs (Róm). Isten ő, a mi Urunk Jézus Krisztusunk Istene. Neki legyen mindörökre dicsőség, fenség, erő és hatalom! S erre mondjon áment az olvasó, ahogy ezt a két levél írója is teszi. Így lesz a levél kicsengése szinte istentiszteleti szárnyalású, ezért is olyan fenséges és megnyerő.

Nem kevésbé gondosan megfogalmazott levelünk felirata is. Ahogyan bemutatkozik, az Pál leveleire emlékeztet: a „szolga” és a „testvér” meghittén hangzik minden keresztény fülnek. Hasonlóképpen ismerős hangzású a zsidóknál szokásos hármaskívánás: az irgalom, a békesség és a szeretet. Nem tudhatjuk ugyan, hogy kiket ért „elhívottakon”, de ugyanezzel a kifejezéssel szólítja meg Pál is levelei címzettjeit. Ezen

túl azonban Júd még egy szokatlan kifejezést is használ: az elhívottakat „Jézus Krisztus megtartottjainak” vagy „fenntartottjainak” nevezi. Az itt használt szóban benne cseng az a hit, hogy Jézus nem csak most tart meg az üdvösségre, hanem ezt a fenn- vagy megtartó munkáját az utolsó ítéletig és az Isten országa végleges eljöveteleig is végzi. Erre hivatkozhat azután a 21. versben, amely az így nyert örök élet reménységének bizonyosságát nyújtja, a 24. vers pedig a végső „dicsőség” előtti megállást ígéri. Ezért kell az elhívottaknak, tehát Júd olvasóinak most a „szentséges hitükben épülni” (20. v.) és az apostoli hagyományhoz ragaszkodni (3. v.).

*„Annak pedig, aki megőrizhet titeket a botlástól,
és dicsősége elé állíthat feddhetetlenségben,
ujjongó örömmel: az egyedül üdvözítő Istennek
a mi Urunk Jézus Krisztus által: dicsőség, fenség,
erő és hatalom öröktől fogva, most és mindörökké.
Ámen.”*

(24–25)

A jövő zenéje? – Világunk mai képe?

Rendkívüli könyvet tart kezében, aki felüti a Biblia legutolsó iratát, a Jelenések könyvét. Nemcsak azért, mert nyelvében, stílusában, de tartalmában is teljesen elüt a többi újtestamentumi irattól, hanem azért is, mert az egyetlen újtestamentumi könyv, amelyre ráillik a *prófétai* jelző. Benne a jövőben lejátszódó eseményekről, főleg katasztrófákról és súlyos történésekről van szó. Hasonlít azért nagyban az Ótestamentum zordon prófétáinak jövendöléséhez, akik köztudomásúlag nem takarékoskodtak az erőteljes képek használatával, ha az „Úr napját” mint a „harag napját” írták le könyveikben.

Mivel azonban mai világunk katasztrófáiból is éppen elégünk van, letesszük hát méltatlankodva a Jelenések könyvét. Ám ezt nem érdemli meg! Türelemmel kellene végigolvasnunk. Mert akkor rájövünk, hogy ez a könyv nem katasztrófákra „specializálta” magát – bármennyire is ez első benyomásra a véleményünk –, hanem a vigasztalásra, biztatásra és bátorításra. Az 5. fejezet mennyei istentiszteletének van egy jelenete, amelyben a látnok sír, mert nincs, aki méltó lenne a lepecsételt könyv felnyitására. De vigasztalást kap ezekkel a szavakkal: „Ne sírj! Íme, győzött az oroszlán Júda nemzetségéből, a Dávid utóda...” (5,5) Nem azt hirdeti tehát a könyv, hogy a jövő történéseitől félve és mintegy megbabonázottan kell rettegnie Krisztus híveinek. Reményt meríthetnek abból, hogy

az ő Uruk már „oroszlánként” győzött, s minden még oly súlyos eseménynek is ezzel a biztos tudattal nézhetnek elébe.

A győztes Úr

Ez a győztes Úr jelenik majd meg „fehér lován” az idők végén, mint a „hű és igaz” (19,11), mint a „királyok királya” és az „urak Ura” (19,16). Nem veszedelembé és reménytelen semibe torkollik hát az Isten teremtett világának a sorsa és az emberiség útja, hanem a vele való bizonyos találkozás fémjelzi azt. Addig azonban még hosszú és tövises az út. Krisztus végső győzelmét gonosz hatalmak akarják megakadályozni, amit a kozmoszban található összes szövetségeik teljes mozgósításával kívánnak elérni. A „tengerből” és a „földből” feljövő fenevadak, Babilon, a bűnös város, mind-mind ezeket az antikrisztusi hatalmakat és erőket jelenítik meg. Isten persze nem nézi tétlenül ezeknek az erőknek a tombolását. Ismételten inti, figyelmezteti, sőt óvja és erősíti is az emberiséget. De az értetlenek inkább rohannak a vesztükbe, semmint megtérnének téves útjukról.

A könyv szerkezete

Áttekinthetetlennek, sőt zavarosnak találják sokan ezt a könyvet. Pedig ennek éppen az ellenkezője igaz. Alig van még olyan bibliai könyvünk, amely ilyen, szinte architektonikus pontossággal lenne felépítve. A bevezető fejezetről és az utolsó tizenöt verstről eltekintve pontosan hét részre lehet felosztani. Ezek szólnak a gyülekezetről, a mennyei istentiszteletről, a

hét pecsét feltöréséről, a hét trombitaszóról, a „napba öltözött asszony” menekítéséről, Mihály arkangyal harcáról és a fenevadakról, a hét csésze kitöltéséről, Babilon bukásáról és végül a diadalmasan visszatérő Krisztusról. – De nagyon következetesen használja a szerző a számokat is – elsősorban a hetest és a tizenkettest és azok többszöröseit –, a színeket, a drágaköveket, az állatok képét és egyéb szimbólumokat, s főleg az Ótestamentumot. Igen járatosnak kell lennie az Ótestamentumban annak, aki a csaknem félezer ótestamentumi idézetet, illetve utalást meg akarja érteni. Legismertebb Krisztusnak a 2–3. fejezetben található hét levele, amelyet a mai Törökországban fekvő, egykori ókori városok keresztény gyülekezeteinek vezetőihez intézett. Ezek is gondos művességgel megszerkesztett szakaszok, amelyekből az egyes gyülekezetek helyzetére következtethetünk. Másrészt olyan megítélő és felemelő, vigasztaló üzenetet tartalmaznak, amely az évszázadok folyamán semmit nem veszített érvényéből.

Istentiszteleti használatra írt könyv

Valószínűleg istentiszteleti használatra készült a Jelenések könyve (1,3). Az „Úr napján” (1,10) kapta János a látomásokat, de a feltámadás ünnepének számító vasárnapon összegyűjő gyülekezetnek is ennek üzenetén kellett tájékozódnia. Még az egyes „csapás”-sorok is a korabeli zsidó istentisztelet eleméire épülnek föl, bár az áldozat bemutatása hiányzik belőle. Igen, mert a Bárány *már bemutatta* végérvényes áldozatát, amikor életét adta övéiért, a keresztény gyülekezetért.

A magyarázatok és az értelmezés sokszínűsége

Számtalan sok a könyvhöz írt magyarázat és értelmezés a korai időktől kezdve. Az ezer éves birodalomról, Babilonról, az Antikrisztusról, Armageddonról, a mennyei Jeruzsálemről, az apokaliptikus lovasokról festett kép és a 666-os szám nemcsak felcsigázta a mindenkori olvasók érdeklődését, de a képek közvetlen alkalmazására is készítette őket. Így azonosították őket Rómával, Néróval, sőt időről-időre még a római pápával, illetve az elvilágiasodott középkori egyházzal is. Másokat a számok bűvöltek el, és megindult az „utolsó idők” végének kiszámítgatása. Ebben már a középkor is jeleskedett, de főleg az újkori „szekták” és rajongó irányzatok sajátították ki a maguk számára nem csupán a képeket, de az egész könyvet is. Ez Isten ítéletének is tekinthető az elvilágiasodott egyházon, amely elfeledkezett a „végső dolgokról”, és elhanyagolta Ura visszajöttének hirdetését.

Ki a szerző?

Ki rejtőzhet a Patmosz szigetére száműzött János neve mögött? Ez a bizonytalanság is egyik oka volt annak, hogy a reformátorok igen tartózkodók voltak a Jelenések könyvével szemben. Luther előbb „sem apostolinak, sem prófétainak” nem tartotta, és csak később igyekezett az egyház történetének bizonyos szakaszaival összefüggésbe hozni egyes jeleneit. Kálvin János pedig arra sem tartotta érdemesnek, hogy magyarázatot írjon hozzá. A keleti kereszténység is csak nagyon későn

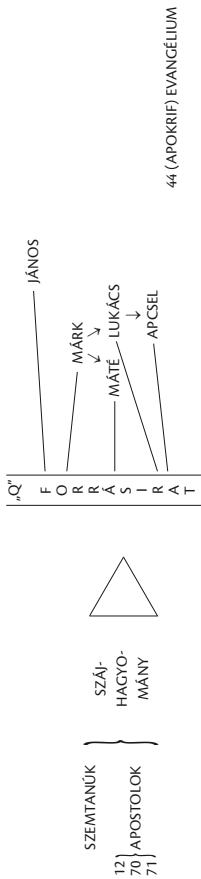
fogadta el isteni kinyilatkoztatás hordozójának a Jelenések könyvét.

De János látomásai ettől függetlenül mégis mélyen belénk ivódtak. Akárhogyan értelmezzük is egyes részleteit, megköszönjük Istennek, hogy Krisztus visszajövetelére készít föl bennünket anélkül, hogy közelebbi spekulációkat vagy vágyálmokat szőnénk köré – egészen Jézus igehirdetésének megfelelően, aki a késlekedő vőlegényről, s annak éjszaka tolvajként való megjelenéséről prédikált, de nem engedte, hogy annak idejét számítgassuk. Ezzel szemben éberségre és vigyázásra intett. Elvárja tőlünk, földi népétől, hogy várjuk őt az ősi főhásszal: „*maran atha, bizony, jöjj el, Uram Jézus.*”

*„És ezt mondta nekem: »Megtörtént!
Én vagyok az Alfa és az Ómega, a kezdet és a vég.
Én adok majd a szomjazónak
az élet vizének forrásából ingyen.«”*

(21,6)

Az Újtestamentum születése

30-32	32-34	50	56	60	70	80	90	
† Pál megtréése		PÁL LEVELEI			PÁSZTOR-LEVELEK		PRÓFÉTAI	
1Thessz		Gal	Filem	1Kor	1Tm	Zsid	Jel	
2Kor		Kol	2Tm	2Pt	1Jn	1Pt	2Jn	3Jn
1Kor		Róm	Tit	1Pt	2Pt	1Pt	3Jn	Júd
Ef		2Thessz	1Tm	1Pt	2Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Róm		2Thessz	2Tm	2Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Kor		2Thessz	Tit	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Filem		2Thessz	1Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
2Kor		2Thessz	2Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
1Kor		2Thessz	Tit	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Ef		2Thessz	1Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Róm		2Thessz	2Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Kor		2Thessz	Tit	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Filem		2Thessz	1Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
2Kor		2Thessz	2Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
1Kor		2Thessz	Tit	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Ef		2Thessz	1Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
Gal		2Thessz	2Tm	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn
1Thessz		2Thessz	Tit	1Pt	1Pt	1Jn	2Jn	3Jn

Ez az ábrázolás a Krisztus születése utáni első száz évbe próbálja elhelyezni újtestamentumi irataink keletkezését. A kiinduló pont Jézus megfeszítésének ideje, ami 30-32. közötti években lehetett. Néhány évvel későbbre tehető Pál megtérése, illetve elhívása. Leveleit viszont annál pontosabban az 50–56. évekre lehet keltezni. Ebből rögtön látható, hogy nem az evangéliumok a korábbiak, mint ahogy azt az Újtestamentumban elfoglalt elsőbbségükből sejthetnénk. Az evangéliumokat csak tíz, esetleg még több év után foglalták írásba az evangélisták.

A kutatás mai állása szerint körülbelül így lehet elképzelni az „Újtestamentum születését”: A Jézussal történeteket egyrészt az apostolok, de egyéb szemtanúk is továbbadták, és azok szájhagyomány formájában terjedtek. Ebből a szélesen hömpölygő hagyományozott anyagból valószínűleg egy „forrásirat” (Q = a német *Quelle*, forrás szó kezdőbetűje alapján) állhatott össze, amelyből az evangélisták meríthettek. Márk őrizte meg a legrövidebben, és inkább a szenvedéstörténetre összpontosítva ezt az anyagot, kisebb mértékben Máté és Lukács. Ők sokat vettek át Márktól, de ezzel az anyaggal szabadon bántak, és különbözőképpen építették be a saját evangéliumukba. Ugyanakkor olyan részeket is közöltek, amelyeket Márknál nem találunk. Gondoljunk Mt 13 néhány példázataira vagy a tékozló fiú, a bolond gazdag, a gazdag és Lázár történetekre/példázatokra, amelyeknek megőrzését egyedül Lukácsnak köszönhetjük.

Külön kérdést jelent János evangéliuma, mert ebben nem annyira Jézus működésének időrendbeli lefolyása látszik fontosnak, hanem egyes tetteinek, illetve szavainak már magya-

rázattal ellátott közlése. Újabb kutatók azt állítják, hogy ez az evangélium is valószínűleg a többiekkel egy időben, sőt talán még azok előtt keletkezhetett.

Az Apostolok cselekedeteit Lukács evangéliuma folytatásának kell tekintenünk. Jézus mennybemenetelével zárul az evangélium, és szinte ugyanazzal folytatódik az ApCsel néhány évtizedet átfogó „történetírása”, Ugyanakkor a benne közölt 24 prédikációtöredék hűségesen őrzi a szájhagyomány elemeit is.

A kutatás hangsúlyozza, hogy ezt a mi négy evangéliumunkat hosszas fejlődés során több tucat, további evangélium közül választották ki.

Ábrázolásunk megmutatja tehát, hogy Jézus halála, feltámadása után nem egészen két évtized alatt Pál apostol már megírta a leveleit. Számuk az idők folyamán mindig is sokat vitatott kérdés volt. Vajon a Kolosséi levél Pál tollából származhat-e? Az Efezusi és a második Thesszalónikai leveleket azonban legfeljebb Pál munkatársi köréből, de semmiképpen nem Páltól származtatják. Ezért ezeket inkább az „általános levelek” közé kellene sorolnunk. Az általános levelek közül a második Péter levélről az a vélemény alakult ki, hogy az esetleg csak a 2. században íródhatott, tehát mindenképpen az Újtestamentum legfiatalabb írása.

Az újtestamentumi könyvek listájának kialakulása

Kr. u. 50–90	140	150	180	200	368	382
KELETKÉZÉSÜK	MARKION „BIBLIÁJA”	ELŐSZÖR ELNEVEZÉS	MURATORI KÁNON	Keleti egyház ORIGENÉSZ	ATHANÁZIUSZ	Nyugati egyház
Pál levelei Máté – Ev. Márk – Ev. Lukács – Ev. János – Ev. A többi levél Apo kalipszis (jel) Kb. 40 apokrif evangélium	csak Lk ev. + Pál 10 levele	„szent írás” (Ef 4,26) „Szentírás igéje” (Mt 22,14)	Mk, Lk, Jn, ApCsel Pál 13 levele Júd + 1–2Jn jel Sapientia Salamonis jel Péterjelenések	3 csoport: a) elfogadott b) kérdéses c) hamisítvány (apokrifusok)	Újtestamentum 27 könyve	Római zsinat átvette
				Nyugati egyház általános levelek Zsidó vitatott		

Hogyan született meg az Újtestamentum?

Az első keresztény nemzedékek számára az Ótestamentum egyes könyvei voltak „a Biblia”, a „Szentírás”. A történeti könyveket magukénak tekintették, hiszen ők is hozzátartoztak a néphez, amellyel Isten szövetséget kötött, s amelynek dokumentumai ezek a könyvek voltak. Zsoltárait ők is imádkozták és énekelték, prófétáikra pedig már csak a Jézus Krisztusra előremutató jövendölések miatt is figyeltek. Milyen természetességgel mondták a Jézus Krisztussal történt eseményeket ezzel a bevezetéssel: „...mindez azért történt, hogy beteljesdjék, ami megíratott...”

A hihetetlen gyorsasággal fejlődő és terjedő kereszténységnek azonban egyre nagyobb napi gondjai voltak. Sokáig csupán a zsidóságon belüli csoportosulásnak tekintették őket. Ám ez a szemlélet hamar megváltozott, és igen komoly külső és belső erőre volt szüksége, hogy épségben átélhesse a zsidóságtól való elkülönülést. A nem zsidó népek közötti misszió jelentős sikerei nagyban hozzájárultak ehhez. De a zsidókeresztény közösségekre továbbra is nagy nyomás nehezedett a hivatalos zsidóság részéről.

Ennél még nagyobb veszélyt jelentett a Római Birodalomban időnként hivatalosan elrendelt, illetve személyes formában fellépő keresztényüldözés. A többnyire házi gyülekezetek mindennapjaihoz nemcsak az üldözés előli menekülés tartozott, hanem mindannak a kapocsnak a keresése és ápolása is, amely az egyes gyülekezeteket egyesíteni és hite erősítését biztosítani tudta. Nem csoda, ha hálásan fogadtak mindent, amit szájról-szájra továbbadva hitük és életük számára tekin-

télyként lehetett elfogadni. Két fajta hagyományt fogadtak legszívesebben. Egyrészt a könnyen fejben tartható mondásokat, mint „az Úr szavait”. Ezeknek volt a legnagyobb tekintélye. De hamarosan ezekhez csatlakoztak az „apostolok kijelentései” is. Nekik az adott különös súlyt, hogy első kézből, szemtanúkként adták tovább a hit és kegyesség számára anynyira fontos tartalmakat.

A hagyomány szavahihetősége és biztossága azonban nagyon viszonylagos volt. Rá is vonatkozott a mindenkori hagyományképződésre és továbbadásra jellemző sokféle vonás. Azonkívül a hagyomány egyik jellemzője, hogy nem stabil és megállapodott, hanem örök mozgásban van. Nincs hagyomány, amelyhez újabb és újabb elemek ne csatlakoznának. Mint ahogy a hagyományanyag magyarázata és felhasználása sincs normatív keretekbe szorítva, hanem a hagyományozó szabad alakító és magyarázó készségére van bízva.

Nem csoda hát, ha ezek a tényezők véleménykülönbségre, ellentétekre, az eredeti tartalom hangsúlyeltolódására, sőt egészen idegen tanítások keletkezésére is alkalmat adtak. A korai kereszténység igen korán kényszerült a maga igazsága megvédésére a fellépő tévtanítókkal, gnosztikus irányzatokkal szemben. Valószínűleg ezért szükség szülte követelmény volt az Úr szavai, majd az apostolok mondásai mielőbbi *írásba* foglalása. Ehhez járult később a kívánság, hogy a szavak összegyűjtése mellett Jézus tetteit, legfőképpen pedig csodáit is rögzítsék.

Ennek szükségét sokan érezték, és az elvárásnak engedelmeskedtek is. Tucatjával keletkeztek így a különböző gyűjtemények. Eredetileg azzal a céllal, hogy bennük az „igazságok

gyűjteményei” vagy a „hit szabályai” legyenek, amelyeken a szétszórt keresztény gyülekezetek tájékozódjanak. Ilyen lehetett az ún. *ebionita evangélium*, melynek csak töredékeit ismerjük, de amely mai zsidó kutatók szerint az egyetlen hiteles evangélium lett volna. Egészen biztosan ilyenekre céloz Lukács evangélista is, aki azt írja, hogy *„sokan vállalkozták már arra, hogy tudósítsanak bennünket a közöttünk beteljesedett eseményekről...”* (Lk 1,1).

Valószínűleg Korinthusban kezdték gyűjteni Pál apostol leveleit. A gyűjteményben Kr. u.170 táján tíz, majd tizenhárom levél állt (a Zsidókhhoz írt levél nélkül). Az Úr és az apostolok ígéit, Jézus életét és tetteit elbeszélő szövegeket később *evangéliumoknak* nevezték el. Erről Jusztinusz mártírtól hallunk először, aki 150 táján az evangélium (= örömhír) szót már egy könyvre alkalmazta.

Hamarosan kiderült azonban, hogy az összegyűjtött hagyományanyag nem azonos értékű. Megindult azért a kiválasztódási folyamat, amelyet Máté, Márk, Lukács és János evangéliuma élt túl, bár Iréneusz lyoni egyházi tanító még a 2. század végén is annak védelmére kényszerült, hogy miért csak ez a négy az isteni kijelentés hordozója. Azaz a többi is bizonyos ideig használatban maradt. Mindenesetre normává lett, hogy csak az az anyag értékes, amely az apostoli hagyománynak a mércéjét megüti. Általános lett a meggyőződés, hogy csak ezeket ihlette az Isten Szentlelke.

Körülbelül Kr. u.140-150 tájáról van első nyoma annak, hogy egy levélbeli ígét „szent írásnak” nevezték: a Polykarposz-féle levél Efezus 4,26-ot idézi: *„»Ha haragusztok is, ne vétkezzetek«: a nap ne menjen le a ti haragotokkal.”* Az ebben

az időben keletkezett Barnabás és 2Kelemen levél pedig már egy-egy jézusi igét úgy közöl, hogy az „a Szentírás igéje” (Barn 4,14 = Mt 22,14; 2Kel 2,4 = Mt 9,13).

A hagyományanyag értékelése és megítélése nem volt egységes. Ebbe a folyamatba igen sok tényező belejátszott, például az új mozgalom zsidósághoz való viszonyának a megítélése is. Ebbe szólt bele igen önkényesen Markion, a Pontuszból származó hajózási vállalkozó, aki szakított a római gyülekezetrel, és valóságos „ellenegyházat” épített ki. Ennek használatára szánta a szerinte egyedül érvényes keresztény újtestamentumot. Elutasította a zsidó törvényeket és az „ótestamentumi zsidó istenképet”. Pál apostolt tartotta lelki őseinek, az ő tíz levelét tette „újtestamentuma” alapjává. Mégpedig ebben a sorrendben: Gal, 1–2Kor, Róm, 1–2Thessz, Laodicea (=Efezus), Kol, Fil, Filem. S mivel Lukácsot Pál tanítványának tartotta, egyedüli evangéliumként csak az övét találta elég „zsidótlanak” és ezért használhatónak.

Egy milánói könyvtárban fedezte fel Ludovico Antonio Muratori olasz történétíró és teológus 1740-ben az újtestamentumi iratok első összeírt *listáját*. Róla nevezték ezt el „Muratori kánonnak”. A lista Kr. u.180 táján keletkezhetett, mert egy megjegyzés szerint akkor Pius, Péter apostol nyolcadik utódja volt a római püspök, aki a 2. század közepén volt hivatalban, s az ő testvére iratát, Hermasz Pásztorát is felvették a listára. A töredék a négy evangélium és az Apostolok cselekedetei után Pál leveleit sorolja föl, legutoljára Filemont és a pásztorleveleket. Nincs köztük a Zsidókhöz írt levél. Az általános vagy „katolikus” levelekhez csak a Júdás- és két János-levél tartozik, a Jelenések könyve mellé viszont még Péter

Jelenések könyvét és Salamon bölcsességét is felsorolja. A lista hangsúlyozza, hogy a jegyzék könyveit a „katholikus egyház” azzal a megindokolással fogadta el, hogy mind „apostoli eredetűek”.

Úgy tűnik, hogy ezt a „listát” már ekkor Galliában, Észak-Afrikában és Egyiptomban is elfogadták. Az észak-afrikai Tertullianusz egyházi tanító nevezte el először a gyűjteményt „testamentumnak”. Origenész alexandriai tudós három csoportba osztotta a már nyilván használatban levő könyveket. Amelyekről általános egyetértés van, volt az első. Ezek a négy evangélium, az Apostolok cselekedetei, Pál tizenhárom levele, 1Péter, 1János és a Jelenések könyve. A „vitatottak”: a többi általános levél és a Zsidókhöz írt levél. Végül a „hamisítványok” közé sorolja a négy evangéliumon kívül a többit, az ú. n. „apokrifusokat”.

Nyugvópontra csak akkor jutott ez a nyugtalan és sok vitára alkalmat adó, évszázados értékelési folyamat, amikor a keleti, tehát görög nyelvű kereszténység számára Athanáziusz, Alexandria püspöke Kr. u. 367-ben írt, 39. számú körlevelében közölte az újtestamentumi iratok máig is érvényben levő sorát: a négy evangélium, Apostolok cselekedetei, a hét általános levél (2Péter, 3János, Jakab és Júdás), tizennégy páli levél és a Jelenések könyve. Egyedül a Jelenések könyve körül támadtak később is viták, de a huszonzét könyvet tartalmazó listához többé nem fért kétség.

Nyugaton a keresés más formában történt, de ennek is véget vetett a Kr. u. 382-es római zsinat döntése: „az új és örök testamentum iratainak rendje, amelyet a szent és katolikus egyház elfogadott”, azaz nyugaton is elfogadták a keletiek hu-

szonheteses listáját. Hieronimusz bibliatudós rögtön megbízást kapott, hogy ezeket kell lefordítani latin nyelvre. Ibériában, Észak-Afrikában is elfogadták a huszonhét könyv listáját. Ezekről a könyvekről azt tanította az egyház, hogy bennük Isten közli velünk mindazt, amit az üdvösségünkért tett. Minden más irat mint „apostoli hagyomány” olvasásra ajánlott maradt, de nem élvezhette a kanonikus, tehát elfogadott iratok tekintélyét.

Ennek a sok nehézséggel járó fejlődésnek két tanulsága volt. Nem nyugodott addig a kereszténység, amíg *mindenütt* el nem fogadták az újtestamentumi kánont. Ezzel pontot tett vitáknak, összetűzéseknek, sőt sok sebet ejtő harcoknak a végére. Ugyanakkor soha nem tagadta, hogy még ebben a folyamatban is a főszerepet mégsem emberek, hanem az Isten Szentlelke játszotta. Ez a Lélek „szűrte ki” sok-sok emberi jó vagy téves törekvésből a lelki táplálékot adó Isten igéjét, amely immár több mint két évezrede táplálja és erősíti Jézus Krisztus vándorló egyházát.

Tartalom

<i>Vademecum – jöjj velem!</i>	5
Velünk az Isten! / Máté evangéliuma	7
Az Isten Fia – ember fia / Márk evangéliuma	11
Jézus mindenkié! / Lukács evangéliuma	15
Program egy egész életre / János evangéliuma	19
A Lélek sodrásában / Az apostolok cselekedetei	24
„A legvilágosabb evangélium” / Pál levele a rómaiakhoz	28
Gyülekezet a versenypályán / Pál Korinthusba írt levelei	33
Krisztus él bennem / Pál levele a galatákhoz	37
Az egy Egyház „Aranybullája” / Pál levele az efezusiakhoz	42
Vallomás az örömről / Pál levele a filippiekhez	46
Egyedül Krisztus! / Pál levele a kolosséiakhoz	51
Lélekápolás / Pál első levele a thesszalonikaiakhoz	55
A reménység nem csal meg / Pál második levele a thesszalonikaiakhoz	60
Útmutató pásztoroknak / A „pásztorlevelek” „...a szeretet miatt inkább csak kérlek” / Pál levele Filemonhoz	68
Gyógyír elsodródás ellen / A zsidókhoz írt levél	72
Értéktelen, ami nem válik tetté! / Jakab levele	76
Reménységre születettek / Péter két levele	81

A félelemmentes szeretet / János három levele	86
Hitvédelem? / Júdás levele	91
A jövő zenéje? / A jelenések könyve	95
Az Újtestamentum születése	100
Az újtestamentumi könyvek listájának kialakulása	103